

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної та технологічної освіти
Кафедра дошкільної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ р.
«__» _____ 20__ р.

Реєстраційний No _____

«__» _____ 20__ р.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗДОм-22
ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 012 Дошкільна освіта
Стоєвої Ольги Вікторівни

Керівник кандидат педагогічних наук,
доцент Бадіца М.В.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS __ Кількість балів __

Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ	
1.1. Концепція емоційного інтелекту в сучасному науковому дискурсі.....	8
1.2. Зміст і структура емоційного інтелекту.....	14
1.3. Ігрова діяльність як джерело розвитку емоційного інтелекту дітей передшкільного віку.....	21
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗО РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ	
2.1. Аналіз практичного досвіду закладу дошкільної освіти з розвитку емоційного інтелекту старших дошкільників в ігровій діяльності	29
2.2. Ігровий практикум із розвитку емоційного інтелекту майбутніх першокласників.....	34
Висновки до розділу 2.....	55
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРОСТИНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	69
Додаток А.....	69
Додаток Б.....	70
Додаток В.....	76

ВСТУП

Актуальність дослідження. Глобальні виклики світу вимагають впровадження інноваційних освітніх парадигм спрямованих на розвиток ключових життєзберезувальних компетенцій, що дозволять особистості співіснувати в мінливому світі. Міжнародні організації XXI століття спрямовані на реформування освіти для стабільного інтелектуального зростання населення та ділової поведінки на основі етичних цінностей [55].

Сучасні соціальні та політичні виклики стали передумовою реформування дошкільної освіти в Україні в контексті зміни підходів до підготовки майбутніх першокласників до школи; розвиток ключових компетентностей. В контексті сучасних вимог, для імплементації міжнародних стандартів у практику вітчизняних закладів дошкільної освіти, актуалізується проблема розвитку емоційного інтелекту особистості.

Оскільки, ризики та виклики сучасної дошкільної освіти пов'язані з емоційною нестабільністю, тривожністю, страхами; необхідністю отримувати інформацію та спілкуватися дистанційно; приймати оптимальні рішення та ефективні дії у невизначених умовах.

Зокрема, інформаційна сфера інтернет-комунікацій, динаміка технологічного забезпечення розвивальних комунікацій міжособистісної взаємодії вимагають від сучасного дошкільника розумової напруги. Оскільки, специфічними ознаками інтернет простору, як лабораторії нових форм спілкування, є: доступність, емоційна перенасиченість і інформаційна перевантаженість. Також, професійно-педагогічна діяльність вихователя закладу дошкільної освіти, в умовах освітніх ризиків, характеризується дисемінацією інноваційного досвіду на засадах дослідно-експериментальної роботи; міжінтеграційними процесами.

Аналіз законодавчо-нормативних документів дошкільної освіти (Закон України «Про дошкільну освіту» [47], Базовий компонент дошкільної освіти [4], Національна стратегія розвитку дошкільної освіти в Україні 2012–2021 роки тощо), досвіду вихователів-практиків дозволяє стверджувати про

необхідність набуття особистістю рис інтелектуально-комунікативної активності, емоційної гнучкості; здатної ініціювати зміни в процесі міжособистісних відносин (співпереживання, взаєморозуміння, сприймання та відтворення).

Зміна освітніх норативів ілюструє зростання вимог до сучасного вихователя закладу дошкільної освіти як архітектора «людських душ»; вмілу особистість, здатну до проектування освітньої траєкторії розвитку емоційно зрілої успішної особистості.

У контексті сучасних досліджень, вітчизняні та зарубіжні концепції сьогодення актуалізують феномен емоційного інтелекту: Р. Бар-Он [21; 22], Д. Гоулман [15], Д. Карузо [21; 22], П. Саловей [21; 22], Джіл Хессон [19;]. Як емоційну складову особистості емоційний інтелект розглядали: І. Бех, Я. Коменський, Дж. Локк, Н. Мельник [39], І. Песталоцці, Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Зокрема, сучасні концепції розвитку емоційного інтелекту представлені в контексті психологічних досліджень (Ж. Голубенко [14], В. Найчук [40], М. Шпак [57]); у компетентісно діяльнісному контексті (О. Лящ [36], О. Позднякова [44], Н. Сенюк [51], І. Синельникова [52], О. Смола [53] тощо); у практичному аспекті діагностики феномену (Н. Волік [8; 9; 10], Л. Колісник [30]) в єдності інтелектуальної та емоційної сфер особистості (Р. Кондратенко [31]). К. Борисенко [6], С. Бадер [6], В. Зарицька [23] конкретизують особливості розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку. Зокрема, розвиток емоційного інтелекту методом арттерапії розкрито О. Войтовською [7], шляхи розвитку емоційного інтелекту деталізовано Ж. Кучеренко [34], як прояв компетентності та умова всебічного розвитку особистості емоційний інтелект розглядали О. Гришко [27], Л. Клевака [27]; праткичні рекомендації надано А. Голотою [12].

Означена перспектива реалізується в озброєнні особистості знаннями, які стануть мотивами для її інтелектуально-пізнавальної активності та будуть забезпечувати пристосованість особистості до зовнішніх і внутрішніх

викликів часу, а внутрішня потреба емоційної збалансованості забезпечить якість пізнання та розвиток soft skills. Саме стиль діяльності як система індивідуально-типологічних способів і дій забезпечує успішність будь-якої діяльності. Він пов'язаний з емоційно-вольовою сферою, типом характеру, самооцінкою особистості та спрямований на розвиток базових якостей при активній комунікації дитини з навколишнім світом (Л. С. Виготський, С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв).

Сучасні практики різних галузей розглядають різні аспекти розвитку емоційного інтелекту: В. Зарицька [23; 24], Макарова І. [37] (передумови розвитку), Мельник Н. [39] (як основу формування емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку). Низка доробок вчених присвячено: особливостям розвитку емоційного інтелекту у дітей з особливими освітніми потребами (О. Гришко [27], К. Борисенко [6], С. Бадер [6], В. Заїка, Л. Клевака [27], Н. Волік [8]); використанню психогімнастики в роботі з дітьми (М. Андрусенко [1], Л. Балла [1]); методам формування емоційного інтелекту (Н. Г. Сенюк [51]).

Ідея використання ігрової діяльності в розвитку емоційного інтелекту дітей різних вікових груп знайшла своє відображення в працях О. Ковшар [29], Є. Пеллінгер, Т. С. Тарасенко [43], О. Рау тощо.

Рефлексивний компонент ігрової діяльності дозволяє уявити ситуацію подумки, в якій опинилася людина; спонукає дитину розуміти точку зору співрозмовника; розвиває емпатійність дитини, впевненість у собі, сміливість як базову якість особистості. Комунікативна рефлексія сприяє осмисленню власних дій дитиною, зокрема, самопізнанню старшим дошкільником себе, власного «Я», як наслідок, установлення конструктивної взаємодії між суб'єктами процесу.

Аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати про малодосліджуваність проблеми розвитку емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку в процесі ігрової діяльності.

Отже, темою нашою кваліфікаційного дослідження обрано «**Розвиток емоційного інтелекту в ігрові діяльності майбутніх першокласників**».

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та розробити програму ігрового практикуму з розвитку емоційного інтелекту старших дошкільників у процесі ігрової діяльності.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати проблематику дослідження в психолого-педагогічній літературі та досвіді вихователів-практиків.
2. Уточнити зміст понять «емоція», «емоційний інтелект», «розвиток емоційного інтелекту».
3. Розкрити зміст і структуру емоційного інтелекту.
4. Охарактеризувати ігрову діяльність як джерело розвитку емоційного інтелекту дітей шостого року життя.
5. Розробити програму ігрового практикуму з розвитку емоційного інтелекту майбутніх першокласників.

Об'єкт дослідження: розвиток емоційного інтелекту у майбутніх першокласників.

Предмет дослідження: ігрова діяльність як джерело розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку.

Для досягнення мети та реалізації задач дослідження використані такі методи: **теоретичні:** аналіз філософської, педагогічної, психологічної наукової й методичної літератури, нормативних документів з обраної теми, що дозволило уточнити понятійний апарат дослідження; порівняльний аналіз, синтез, класифікація, абстрагування; систематизація й узагальнення даних наукової літератури для узагальнення окремих поглядів і концепцій, визначення основних ідей і понять з досліджуваної проблеми, розробки концептуальних засад дослідження; **емпіричні:** обсерваційні та діагностичні (педагогічне спостереження, опитування; аналіз передового педагогічного досвіду; моделювання процесу розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності);

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у спрямованості результатів дослідження на вдосконалення процесу розвитку емоційного інтелекту у майбутніх першокласників; впровадженні практичного доробку (програми, діагностичного інструментарія, стимульного матеріалу) в освітній педагогічний процес. Розроблені теоретичні положення та практичні матеріали можуть бути використані вихователями закладів дошкільної освіти для розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності.

Апробація результатів дослідження: Основні положення та результати кваліфікаційної роботи представлено на: II Міжнародній науково-практичній конференції «INNOVATIVE DEVELOPMENT OF SCIENCE, TECHNOLOGY AND EDUCATION» (16–18 листопада 2023 року); відображено: в **публікації** Стоєва О. Ігрова діяльність як джерело розвитку емоційного інтелекту дітей передшкільного віку. *Innovative development of science, technology and education: Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference*. Vancouver, 2023. P. 436–444. URL.: <https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-innovative-development-of-science-technology-and-education-16-18-11-2023-vanuver-kanada-arhiv/>.

Також матеріали кваліфікаційної роботи узагальнено в ігровому практикуму з розвитку емоційного інтелекту майбутніх першокласників і впроваджено в освітній процес Девладівського комунального закладу дошкільної освіти «Буратіно» Девладівської сільської ради Дніпропетровської області.

Структура роботи: Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (65 найменувань, з них 3 іноземною мовою) і додатків. Загальний обсяг роботи – 84 сторінок (основна частина – 60 сторінок). Кваліфікаційна робота містить 1 таблицю на 1 сторінці, 3 додатки на 15 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

1.1. Концепція емоційного інтелекту в сучасному науковому дискурсі

Інтенсифікація сучасних освітніх концепцій створює широкі можливості для інтелектуального розвитку особистості в процесі інформаційного простору. Різноманітність освітніх каналів вимагають від дітей вміння орієнтуватися в інформаційному потоці завдяки розвинутим структурам мислення, засвоїти побачене та почуте. Проте, втрата інтересу суспільства до інтелектуалізованих процесів, які може забезпечити сучасна автоматизація виробництва та збереженням людського капіталу в умовах четвертої революції частково враховує емоційне благополуччя дитини.

Азбука життєвого успіху потребує зміни підходів до освітніх стилів; створення середовища, що посприє поряд з інтелектуальним емоційному розвитку дітей. Широта проблематики дослідження феномену емоційного інтелекту актуалізує розгляд концепції інтелекту.

Аналіз наукових джерел проілюстрував, що проблемою інтелектуального розвитку особистості займалися філософи, соціологи, психологи, педагоги: Л. Артемова, Л. Виготський, Ю. Гільбух [13], Н. Лисенко, О. Леонтьєв. Т. Поніманська, С. Рубінштейн, С. Русова, М. Стельмахович тощо. Значні здобутки визначеної проблематики знайдено в працях Ж. Піаже, М. Монтесорі, Р. Оуена, Ф. Фребеля тощо). Відповідно до поглядів Ж. Піаже інтелектуальний розвиток є результатом чинників спадковості та навколишнього середовища. Оскільки інтелектуальний розвиток – це вміння людини мислити, обмірковувати, співвідносити і осмислювати, то кожний етап інтелектуального розвитку дитини має свої специфічні особливості.

Також він стверджував про послідовність етапів інтелектуального розвитку дитини та його контроль інших видів розвитку – емоційного, соціального тощо.

За М. Монтесорі, фізіологічні характеристики мозку дитини характеризують період від народження до 5, 5 років як сенситивний період для інтелектуального розвитку та відчуттів дитини.

Дослідження Девіда Векслера, Г. Гарднера припускають функціонування внутрішньоособистісного інтелекту; інтелектуальні і неінтелектуальні компоненти; розгляд інтелекту як структурного утворення та поділ розумових здібностей на вербальні та невербальні (Савчук [50]). Кожен тип інтелекту має певні особливості. В контексті теорії множинного інтелекту охарактеризуємо різні типи інтелекту: вербально-лінгвістичний, логіко-математичний, візуально-просторовий, міжособистісний та внутрішньоособистісний.

Відтак, **вербально-лінгвістичний інтелект** вчені визначають як здатність використовувати мовлення в процесі гри.

Логіко-математичний інтелект – здатність розуміти проблему, ідеї, експериментувати, прогнозувати, передбачати можливі варіанти розв'язання проблеми.

Візуально-просторовий інтелект – за допомогою візуалізованого унаочнення збагачувати власний досвід, емоції й образи; створювати нове бачення предмета та ситуацій і змінювати їх.

Міжособистісний інтелект – «здатність усвідомленої міжособистісної комунікації в процесі розпізнавання міжособистісних сигналів та своєчасної позитивної реакції на них» [3, с. 7]; поважати, домовлятися в процесі спільної роботи, згладжувати конфлікти, мотивувати інших [46].

Внутрішньоособистісний інтелект вчені розглядають як «здатність обмірковувати свої дії й вчинки, здійснювати самооцінку» [3, с. 7; 46].

Зокрема Г. Гарднер, Л. Терстоун доповнюють цей перелік просторовим, музичним, лінгвістичним, тілесно-кінестетичними формами інтелекту [50].

На думку М. В. Бадіци весь процес спрямований на наступні освітні результати:

- розвивати у дітей емоційну здатність організовувати власну діяльність (визначати мету, обирати засоби її досягнення, встановлювати взаємозв'язок між учасниками процесу, критично оцінювати власну діяльність і однолітків);

- розвивати вміння розуміти емоції; пояснювати явища дійсності (систематизувати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки тощо);

- розвивати емпатійні уміння; уміння розв'язувати проблеми в процесі емоційної комунікації (аналізувати ситуації, формулювати власну позицію);

- розвивати універсальні навички прийняття рішень, пошуку, аналізу інформації, комунікативні навички, навички співпраці);

- розвивати здатність усвідомлено обирати, приймати рішення в процесі емоційно піднесеної діяльності [3].

В контексті реалізації освітніх завдань актуалізується емоційна складова особистості, що обумовлено віковими особливостями дітей.

Відтак, на думку А. Шкльоди [56] та М. Івашко [56] у дитини шостого року життя: емоційний образ як складова поведінки мотивує дитину, а емоційний мотив контролює дії дитини. Також в цьому віці розвивається у дітей суппідрядність мотивів.

Як фактор гармонійного розвитку особистості ідея розгляду емоційного інтелекту набула поширення в період Античності, що відображається в чотирьох факторах: взаємозв'язку розуму та почуттів, поділу душі на три складники, розумовому задоволенні та стражданні та характеризується відсутності взаємозв'язку між розумово-пізнавальною та мотиваційною сферами особистості.

Отже, філософи того часу вважали, що емоції сприяють перетворенню людини в процесі задоволення та страждання, а процес пізнання впливає на емоції людини (Аристотель). У своїй філософській праці «Нікомаховій етиці» Аристотель стверджує про необхідність розумного керування емоціями. На його думку, це дозволяє спрямувати думки, цінності; вижити особистості. Зокрема, доцільність прояву емоцій призводить до унормованості життя суспільства.

Законодавчі правила Хамурапі та Ашока (268–232 до н. е.) є спробою надати цивілізованій формі емоціям і приборкати їх (XVIII ст.). Давногрецький філософ Сократ наголошував «пізнай самого себе» (власні бажання, сильні та слабкі сторони). Відтак, почуття, прагнення та відчуття забезпечують репродуктивну ефективність самозбереження.

В епоху Просвітництва існують різні погляди на теорію пізнання. Перший – це чуттєвий досвід як єдине джерело пізнання, другий – розум як джерело пізнання відповідно до емоційно моральних норативів. Період XIX – початок XX ст. характеризується ірраціональними поглядами, які віддають переваги життєвому досвіду. Базисом для розвитку емоційного інтелекту стала теорія соціального інтелекту XX ст. як здатність розуміти інших і діяти розмірковано (Г. Айзенк, Г. Олпорт, Р. Торндайк).

Продуктом даної теорії є пристосування до соціального оточення за допомогою інтелекту. На думку Дж. Гілфорда соціальний інтелект як система інтелектуальних здібностей, що пов'язана з пізнанням поведінкової інформації. Визнання необхідності поєднання емоції й розуму, а значить емоційних і пізнавальних процесів характеризує період XX– XXI століття як добу «емоційного інтелекту» (Дж. Мейер).

Засновниками концепції емоційного інтелекту XX століття стали: Д. Карузо, П. Саловей і Дж. Майер.

Новітні концепції розвитку людини базуються на самовдосконаленні особистості в процесі еволюційних змін мозкових структур.

Відтак, перший етап розвитку мозкових структур як подовження спинного мозку представлено як проста нервова система, що відповідала за реакції і рухи (наприклад: дихання тощо).

На другому етапі – це виникнення емоційних центрів у корі великих півкуль головного мозку (в перекладі з латинського *neo* – новий, *cortex* – кора) – верхні прошарки мозку, що забезпечували взаємозв'язок думки та почуттів.

Наступним етапом стало виникнення нових прошарків емоційного мозку (перші ссавці) – лімбічної системи як емоційного центру мозку та неокортекс, що удосконалював два механізми – навченість і пам'ять. Вони забезпечили багат шаровість кори головного мозку, що надавало інтелектуальних переваг.

Лімбічна система (гіпокамп та мигдалевидне тіло), з яких розвинувся кортекс і неокортекс, зберігає емоційну пам'ять, прив'язаність. На думку Джозефа Леду, кожна емоція має особливі нейронні шляхи, що об'єднуються в лімбічній системі.

Мигдалевидне тіло – контролює наші дії наступним чином: отримує від органів відчуттів сигнал, амігдала перевіряє ступінь небезпеки та подає сигнал мигдалевидному тілу, а той передає повідомлення всім відділам головного мозку, збуджуючи емоційний центр. Тоді як кортекс знаходить рішення, а неокортекс забезпечує розробку та планування довгострокових стратегій та інші когнітивні прийоми, що урізноманітнюють емоційне життя широким спектром реакцій на емоції.

Зокрема, вченими доведено, що між амігдалой і неокортексом, що дозволяє запустити емоційний відгук існує паралельний нейронний зв'язок.

Д. Леду припускав, що емоційна система може працювати без неокортекса, оскільки мигдалевидне тіло зберігає емоційні відчуття.

Отже, гіпокамп – реєструє і з'ясовує сутнісний зміст образів, що сприймаються, а мигдалевидне тіло – формує емоційні реакції і приймає

сигнали. Поряд з цим дві системи пам'яті дозволяють мозку зберігати прості та яскраві спогади.

Відтак, поки гіпокамп відтворює інформацію, мигдалевидне тіло з'ясовує чи має воно емоційну значущість.

Кожний віковий період характеризується специфічним проявом емоційних реакцій і розуму. Наприклад: у ранньому віці характер взаємодії дитини з дорослим, який доглядає за дитиною визначає її емоційні реакції на все подальше життя. Саме емоційний мозг утримує гнів і забезпечує співчуття.

Емоційні зв'язки в дитинстві формуються переживаннями. За Дамасіо почуття впливають на прийняття рішень, а значить емоційний мозг приймає участь у логічному мисленні [38].

Успадкування потенційних можливостей дитиною від генотипу, створення сприятливого середовища для емоційно інтелектуального її розвитку є важливими умовами сьогодення.

Сучасна освітня система, базуючись на пошуку нових засобів, спрямованих на розвиток здорової і емоційно врівноваженої особистості забезпечує підтримку особистісного розвитку дітей, сприяє набуттю впевненості та віри в свої можливості.

Отже, біологічні матриці цивілізації, природа фізіології мислення, емоція як стимул к дії базується на палітрі відчуттів, зокрема інтелектуальних. Два процеси пізнання – емпатійне розуміння є основою психічної діяльності людини. Перший процес, збагачений думками, відображає здатність людини обмірковувати та розмірковувати. Інший процес – розум емоційний [15, с. 44]. На думку вченого, два процеси забезпечують різне пізнання.

Отже, аналіз історичних періодів дозволяє прослідкувати динаміку поглядів зарубіжних і вітчизняних дослідників на особливості вивчення даного педагогічного явища.

Відтак, емоції збагачують розум і спрямовують на дію. При цьому емоційний і раціональний розум як робота окремих взаємопов'язаних структур головного мозку контролює емоції, забороняючи їх надлишковий прояв.

1.2. Зміст і структура емоційного інтелекту

Для сучасної освітньої системи проблема розвитку емоційного інтелекту є надзвичайно важливою. За прогнозами вчених, істинне національне багатство – це освічені та обізнані люди, здатні приймати виважені рішення в стресових ситуаціях, конструктивно реагувати на критику, співпереживати. Відповідно до загальнолюдських національних інтересів є необхідність збереження української ідентичності в умовах воєнної загрози, що супроводжується стихійними емоційними проявами, порушеннями меж безпеки та норм поведінки, а значить і здатності керувати власними емоціями.

Аналіз статистичних показників захворюваності населення світу демонструє погіршення емоційного здоров'я суспільства, зростання депресії, психологічне насилля та посттравматичний стрес. Наукові підходи вчених всього світу спрямовані на пошук ефективних способів оздоровлення населення; вивчення структур процесів функціонування людського мозку, емоційної сфери, механізмів їх прояву.

Зокрема, важливим для вивчення є фундаментальні етичні принципи особистості, що базуються на емоційному потенціалі особистості.

Отже, проблема розвитку емоційного інтелекту потребує комплексного вивчення у взаємозв'язку інтелектуальної і емоційної сфер.

В контексті нашого дослідження вважаємо за необхідне конкретизувати зміст поняття «емоції» і «емоційний інтелект».

«Емоція» в перекладі з латинської мови «emoveo» – віддаляти [22].

Саме емоції відіграють важливу роль для позитивного мислення та поведінки. Їх різноманіття забезпечують фізичну безпеку людини. Базові емоції – страх, гнів, відраза. Соціальні емоції – провина, сором, вдячність, любов – підтримують стосунки та спрямовують їх у позитивне русло. Відповідно до поглядів Д. Гоулмана, складові емоцій – це думки, фізичні відчуття, поведінка [15, с. 18]. На думку М. Малихіної емоції дозволяють нам творити, висловлювати та впорядковувати думки, поведінку; посилити та розширити мислення; набути досвіду, тому що має фізичну, когнітивну та поведінкову реакцію. Емоційний розвиток особистості відбувається алгоритмічно: від розуміння впливу емоцій на думки та дії людини до розуміння причинно-наслідкових зв'язків і формування відповідальності за власну поведінку та вчинки; розуміння почуттів іншої людини [38].

Проаналізувавши зміст поняття «емоційний інтелект» в наукових дослідженнях ми побачили різноманітність підходів. Так М. Р. Савчук [50] визначає «емоційний інтелект» як інтегративну особистісну властивість, яка зумовлюється динамічною єдністю афекту та інтелекту через взаємодію емоційних, когнітивних, конативних і мотиваційних особливостей і спрямована на розуміння власних емоцій та емоційних переживань інших. Вона забезпечує управління емоційним станом, підпорядкування емоцій розуму, сприяє самопізнанню і самореалізації через збагачення емоційного і соціального досвіду [50]. Тоді як Деніел Гоулман визначають «емоційний інтелект (EI)» як психічне явище та фактор успіху людини, тому що токсичні емоції шкодять здоров'ю людини, а емоційна стабільність покращує фізіологію та самопочуття особистості [15].

Зміст поняття «емоційний інтелект (EI)», представлений зарубіжними вченими Р. Бар-Он, Д. Карузо, П. Саловой і Дж. Майер – як група здібностей, дозволяють особистості зрозуміти внутрішній стан людини та забезпечують успіх діяльності [21; 22]. Відповідно до поглядів Д. Хессон емоційний інтелект – «це сукупність якостей, що проявляються в здатності контролювати власні емоції, вміння розпізнавати почуття інших, будувати

гармонійні відношення» [19, с. 2]. В той час як практики визначають «емоційний інтелект» як «вміння та здатність розпізнавати свої і чужі емоції, розуміти, як вони впливають на поведінку і мислення, й уміння управляти ними» [38, с. 66].

Аналіз поглядів психологів, педагогів на зміст поняття «емоційний інтелект» проілюстрував відсутність поведінкового аспекту як прояву компетентності особистості. Отже, на нашу думку, «розвиток емоційного інтелекту» – це процес управління емоційними проявами людини під час розв’язання інтелектуальних завдань (авторське визначення).

У працях вчених дошкільний вік визначається як період, оптимальний для емоційно-інтелектуального (розумового) розвитку дитини. Оскільки, почуттєва сфера формується з дошкільного дитинства, то виникнення базових емоцій (гнів, страх, радість, сум, огида, здивування, довіра) і переживання сильних емоційних станів у дитини супроводжується обробкою інформації подумки, що проявляється фізично.

Зокрема, вивченню різних аспектів мислення дитини дошкільного віку присвячені праці психологів (Л. Виготський, О. Запорожець, Г. Костюк, Ж. Піаже, М. Подд’яков). Ключовими для нашого дослідження є наступні висновки вчених:

- інтелектуальний процес не спонтанний, базується на опануванні дитиною системи знань, вмінь; розвитку розумових здібностей в процесі комунікації з дорослим;

- механізмом вдосконалення і розвитку інтелектуального потенціалу особистості є «зона найближчого розвитку» (Л. Виготський);

- для виникнення інтуїтивних (простих форм) суджень у дітей старшого дошкільного віку необхідна така організація діяльності, що забезпечить їм ознайомлення з причинно-наслідковими зв’язками і відношеннями як джерелом виникнення власних міркувань (О. Запорожець).

З огляду на пріоритетність роботи в повсякденному житті актуалізується проблема розвитку емоцій і мислення у дитини старшого

дошкільного віку. Центральним компонентом емоційно-інтелектуальної сфери дошкільника як показника готовності його до навчання в школі є: узагальнені способи розумової діяльності, вміння орієнтуватися в мінливому світі, пристосовуватися до змінених умов, конструктивно взаємодіяти з довкіллям (І. Туник).

Отже, дитина повинна розвинути уміння співіснувати в світі, позитивно впливати та змінювати його; бути життєвокомпетентною.

Невід'ємною передумовою становлення емоційно-інтелектуальної сфери особистості, її самостійності є пізнавальна активність у процесі інтелектуальної діяльності [20].

Важливим доповненням до вищесказаного є цілеспрямованість педагогічної емоційно інтелектуальної дії, що забезпечує чуттєвість пізнання та удосконалення інтелектуальних почуттів у процесі розвитку емоційно інтелектуальних здібностей дитини.

Суттєвий прояв особистості характеризує індивідуальна різниця в інтелектуальній і емоційній сферах, що проявляються в емоційній чуттєвості, тривалості емоційних реакцій.

Представлені характеристики пов'язані з індивідуальними особливостями емоційної і інтелектуальної сфер дитини, що домінують в середовищі з різною модальністю: від страху, агресії до радості та задоволення. Вони проявляються у дитини в процесі комунікації її зі світом в настрої, відношеннях тощо. Емоційна реакція загострює відчуття дитини на короткий проміжок часу, визначаючи готовність дитини до дії.

Існують різні типи емоційності та інтелекту, що відображаються в поведінці дитини. Відтак, на думку вчених, домінування агресивності є передумовою до формування лідера. Проте, дитину треба вправляти у використанні власних думок, розумінні почуттів інших (емпатійності). Оскільки, майбутній лідер повинен бути обізнаним та вміти діяти.

Отже, дитина, яка постійно проявляє агресію постійно знаходиться в активному пошуку свого визнання та прийняття. По відношенню до інших

людей, вона проявляє впевненість в своїх рішеннях, їх беззаперечність; готовність прийти на допомогу іншому. Проте, при умові відсутності самоствердження як самоцілі.

Для творчості важливим є прийняття потреб іншої людини, розуміння її емоційного стану. Наприклад, важливою для творчості є емоція страху, оскільки вона пробуджує фантазію, передбачення майбутнього.

Зокрема, важливим завданням для вихователя закладу дошкільної освіти є ознайомити дитину з красою буття; вправляти її у вмінні позитивно емпатійно мислити; відчувати стан радісного оптимізму для виникнення мотиву для дії.

Важливим є вміння дітей не лише відчувати, фіксувати та усвідомлювати різні емоції на основі вибіркової чуттєвості до позитивних явищ дійсності, а й створювати красу пізнання. Отримуючи задоволення та радість від процесу творення, набуваючи легкості та сміливості за законами добра та правди дитина розширює власні горизонти комунікації з оточуючим світом. Індивідуальність процесу полягає в індивідуальності різних емоційних і інтелектуальних конструкцій.

Отже, емоції і інтелект тісно взаємопов'язані між собою, а значить і закони їх розвитку мають спільні елементи конструкту.

Зокрема, розвиток емоцій у дошкільному віці має ряд специфічних особливостей, а саме: відсутність імпульсивності, глибина смислового змісту, використання експресивних форм вираження емоцій; здатність до співпереживання та емпатії. Проте, збереження значущості власного емоційного стану [38].

Інтенсивний розвиток допитливості сприяє виникненню радощів відкриття; прояв базових якостей: страху, сорому, радощів тощо; розуміння красивого та потворного, добра і зла, щедрості та жадібності тощо. Дитина не повинна шукати зовнішні джерела настрою, а повинна бути гнучкою до тих умов в яких вона перебуває і з розумінням ставитися до них.

Відтак, зовнішні фактори, що впливають на почуття поділяються на

میمовільні (вплив соціального середовища на появу негативних емоцій), на основі особистого досвіду (частота позитивних і негативних емоцій), інтелектуального та соціального досвіду (позитивної та негативної реакції при схваленні або засудженні), на основі розвинутих відчуттів. Саме розвиток інтелектуальних відчуттів пов'язано з культурною спадщиною українського народу, звичаями, етичними нормами та опосередковані знаково-символічними засобами. Вони забезпечують зв'язок інтересів особистості з суспільним життям (відношення дитини до себе, суспільству). Тоді як моральні відчуття, як регулятор поведінки дитини старшого дошкільного віку, забезпечують самоконтроль (совість).

Зокрема, інтелектуальні почуття як емоційний відгук на процес пізнання сприяють зародженню задуму, ідеї, почуття свободи. Вони проявляються як стимулятори емоційно інтелектуального процесу, акумулятори енергії, регулятори виконавської діяльності.

Наявність інтелектуальних почуттів – здивування від побаченого, радості від здогадки, сумніву в правильності реалізованого, доказової впевненості є прикладом синтезу інтелекту та емоцій. Вони супроводжують процес пізнання.

Проте, у дітей старшого дошкільного віку вони відрізняються за рівнем складності, за змістом, за часом виникнення. Ще з п'ятирічного віку у дітей виникає бажання пізнати все і відразу. Діти проявляють допитливість при пізнанні нового, відчувають задоволення від перших інтелектуальних дій. «Значущий» для дитини дорослий готовий дати відповіді на запитання дитини, повинен стимулювати допитливість дошкільника, пробуджувати почуття здивування перед невідомим, позитивне емоційне ставлення до нового матеріалу; викликати бажання самостійно пізнавати та діяти. Інтелектуальні почуття як основа інтересів дитини будуть стимулювати її процес пізнання відповідно до окресленої мети.

На думку вчених людина з правопівкульним типом мислення краще розуміє емоції іншої людини, оскільки її мислення пов'язане з невербальним

інтелектом.

Зміст інтелектуальної діяльності дитини старшого дошкільного віку передбачає наступні аспекти:

- дію з реальними предметами або їх зображеннями;
- дію з знаками та символами (цифри тощо);
- семантичний (значення слів);
- поведінковий (власні вчинки та вчинки іншої людини).

Відтак, за теорією Р. Бар-Она [21; 22], структура емоційного інтелекту складається з п'яти компонентів: саморозуміння, комунікації, адаптивних здібностей, антистресового потенціалу, настрою. Зміст цих компонентів реалізується алгоритмічно: усвідомлення та прийняття власних емоцій, розпізнавання своїх емоційних станів (психологічна компетентність) – емпатія, соціальна відповідальність (соціальна компетентність) – розвиток адаптаційних здібностей в процесі подолання перешкод – стійкість до стресів, впевненість у собі, самоконтроль і саморегуляція внутрішніх станів, відповідальність, гнучкість до змін (праксіологічна компетентність). Всі ці компоненти характеризують емоційну компетентність дитини старшого дошкільного віку.

За концепцією емоційного інтелекту Девіда Р. Карузо [21; 22] та Пітера Саловея [21; 22] складовими емоційного інтелекту є практичні емоційні навички, що містять компоненти розпізнавання, розуміння, управління емоціями та їх розвиток.

За Д. Хессон [63], доповненням до визначеної структури є навички самоконтролю, ініціативності, наполегливості; здатність до самомотивації та емпатія.

Аналіз наукових підходів дозволив конкретизувати процес розвитку емоційного інтелекту: емоція як джерело імпульса – імпульс (спосіб прояву емоцій) – здатність діяти відповідно до етичних норм – розвиток – самоконтроль. Таким чином, складовою емоційно інтелектуального уміння є емоційно інтелектуальна дія.

Отже, під «емоційно інтелектуальними уміннями» розуміємо комплекс знань та дій, які складаються з операцій і сприяють розвитку емоційно інтелектуальних здібностей дитини (авторське визначення).

Узагальнюючи погляди вчених стверджуємо, що людина, яка не здатна стримувати власні емоції не здатна дотримуватися моральних принципів і співчувати іншим.

1.3. Ігрова діяльність як джерело розвитку емоційного інтелекту дітей передшкільного віку

Базовий компонент дошкільної освіти акцентує увагу на тому, що зміст роботи закладу дошкільної освіти спрямований на розвиток компетентної особистості через організацію провідних видів діяльності. Визначені ключові компетентності (рухова, здоров'язбережувальна та особистісна) за освітнім напрямом «Особистість дитини» проявляються в емоційно-ціннісному ставленні дитини до оточуючого світу, системі її знань і поведінці [4].

Реалізація здоров'язбережувальної компетентності передбачає засвоєння та дотримання правил здорового способу життя; вміння оцінювати поведінку людей. Освітній потенціал визначеної компетентності реалізується через різні види діяльності, зокрема інтелектуально-пізнавальну та ігрову.

Зокрема, особистісна компетентність характеризується сформованістю елементарних уявлень про власний внутрішній світ (емоції, почуття, бажання) та ставлення до нього (пізнавальна активність, емоційна сприйнятливості тощо); позитивною самооцінкою власних дій; здатністю до управління власними емоціями; позитивною мотивацією; проявом самоповаги та поваги до інших, відповідальністю.

Нові погляди на самоцінність дошкільника полягають у зміні форм і способів діяльності для його особистісного розвитку. Відповідно до положень Базового компоненту дошкільної освіти [4], комплексної освітньої програми «Українське дошкілля» [5] та «Я у Світі» [62] здатність дитини

проявляти активне пізнавальне ставлення до природного довкілля, вільно орієнтуватися в ньому; розмірковуючи, довільно регулювати власну пізнавальну діяльність, приймати самостійні рішення – є ключовими компетенціями для сучасного світу.

Пріоритетним завданням дошкільної освіти є збереження фізичного та психічного здоров'я дітей, тому що розвинення інтелекту прямо пов'язане з емоційною стабільністю особистості. Зокрема, вплив емоційного благополуччя на інтелектуальний рівень розвитку особистості безперечний.

Відповідно до загальноприйнятого уявлення про провідну та основну для дошкільника освітню діяльність можна припустити, що саме гра як унікальний простір дитинства створює можливості для самопізнання та емоційно-інтелектуального розвитку, створюючи безпечне майбутнє особистості. Гра як стан душі захоплює дитину, конструює взаємостосунки з іншими, моделює поведінку, дозволяє їй досягти емоційного балансу, гармонізує думки, почуття та рух (дію) в процесі співробітництва; дозволяє побачити ситуацію осторонь і набути відповідного досвіду (О. В. Скворчевська).

Особливості гри як діяльності розкриває предметна пізнавально-ігрова активність дитини: предметна гра з розвивальною функцією орієнтовних і функціональних дій в ранньому віці (Д. Б. Ельконін) зв'язок предметної гри із сюжетною (старший дошкільний вік).

Оскільки, будь-яка активність готує більш складні форми, які замінять предметну гру на сюжетно-відображальну, а саме: надання функціональних значень при варіюванні місця або дії; одухотворення предметів. Зокрема, предметна гра збагачується за рахунок сюжетних і рухливих ігор і досвіду дитини. Гра формує ігрове ставлення до предмета (милування, надання сюжетних функціональних значень тощо), що є передумовою інтересу. Зміна функціональних значень надає ігрового досвіду дитині для заміщення та створення уявних ситуацій. Дитина повинна розуміти різноманітність ігор та їх специфіку та використовувати відповідні ігрові засоби.

Повноцінного розвитку гра набуває тоді, коли вихователь формує цю діяльність, відпрацьовуючи основні компоненти. Наприклад, в процесі сюжетно-рольової гри – зміст і способи рольової взаємодії, дидактичної гри – правила, послідовність дій і кінцевий результат, рухливої гри – правила та вимоги до ігрових дій, зміст ігрової символіки, функції ігрових атрибутів; самооцінювання. Як спільна діяльність гра забезпечує взаємодію між учасниками освітнього процесу розширюючи їхні можливості за рахунок потенціалу інших учасників. Організація ігрового простору та поетапна робота над грою дозволяє вихователю ефективно керувати самостійною ігровою діяльністю дітей старшого дошкільного віку (з втручанням за необхідністю).

Зокрема, гра наповнює змістом життя дитини, формує її позитивні якості, мотивує та збагачує емоційно-інтелектуальний досвід. Гра як відображення життя спрямована на комбінування життєвих вражень дитини з особистим досвідом; розвиток їх ігрового потенціалу.

Всі етапи ігрового розвитку дітей шостого року життя відбуваються послідовно. Для них гра виступає першочерговою діяльністю та відображенням життя, яке має складнощі для опанування.

Відтак, за Й. Хейзингом гра – це вільна діяльність, заняття, яке усвідомлюється поза повсякденним життям; має обмежений простір, протікає упорядковано за правилами.

В процесі освітньої діяльності гра виступає як форма, метод і засіб освітньої діяльності. Проте, як діяльність має певні особливості, а саме: спрямована на вирішення проблем колективу, зміцнення колективу, адаптації дітей до колективу, розвитку комунікативних навичок, коригування поведінки, розвитку толерантності.

Для вирішення представлених завдань використовують ігровий сюжет з ігровими правилами та логікою розвитку подій. За О. В. Скворчевською вихователь повинен враховувати, що для деяких дітей бажання грати

приховує потребу в сильному та цілісному емоційному переживанні, яке характерне для дітей шостого року життя.

При цьому ігри надають дітям можливість емоційно реагувати на події (хвилювання, труднощі) на рівні почуттів і стосунків із оточуючими. Для інших гра надає можливість змінювати реальність подій. Доречними для використання є колективні ігри, де діти обговорюють наслідки гри на чуттєвому рівні. Систематичне залучення майбутніх першокласників до ігрового процесу розвиває ігровий потенціал, рефлексію, почуттєву сферу дитини. Проте, осмислення дитиною шестирічного віку таких відносин в грі досить складне.

Гра як метод спрямована на розв'язання наступних завдань:

- здатність жити в ігровому просторі, занурюючись в ігровий світ та ігрові відносини;
- зберегти самоцінність дитини у вільному ігровому просторі в процесі налагодження стосунків з учасниками ігрового процесу;
- вправляти в осмисленні ігрового досвіду, використовуючи гру як інструмент самопізнання та життєвих орієнтирів світу.

Ігрова позиція вихователя повинна бути спрямована на: гуманізацію взаємин, емпатію, підвищення творчого потенціалу, переконаність в необхідності ігрової поведінки, поширення ігрових прийомів.

Ефективна реалізація ігор передбачає дотримання наступних вимог:

- пізнавальне значення ігор;
- рівний доступ всіх учасників процесу до ігрової діяльності;
- зміцнення колективу, лідерство;
- активізувати громадську позицію.

Гра як провідний вид діяльності спрямована на пізнання дитиною світу та пробудження її потенційних можливостей. Вона має психологічні особливості: як вільна діяльність пов'язана з ініціативою, кмітливістю; характеризується індивідуалізованістю творчого елемента; емоційно

насичена (впливає на почуттєву сферу дитини, викликає певні переживання), містить естетичні емоції.

Гра як найбільш сприятливий вид самореалізації дитини, засіб її самовираження різняться видами та способами організації. Відтак, різновидами навчально-ігрових занять (молодший дошкільний вік) є сюжетно-ігрові заняття, де стрижень заняття – єдина сюжетна лінія. На думку, Я. П. Кодлюк, Ю. М. Косенко «ігрові елементи можуть бути представлені театралізацією, ігровими ситуаціями, рухливими, словесними іграми. сюжет заняття може бути підказаний змістом будь-якого літературного чи фольклорного твору» [43, с. 41].

Цей вид заняття має певні особливості: вимагає облаштування середовища відповідно до задуму; логічно структуроване (вступна частина – входження в сюжет, визначення мети, розподіл обов'язків; основна частина – розгортання ігрового сюжету, виконання ігрових дій дітьми; заключна частина – післядія, підсумок гри (обговорення та складання чогось (карти тощо)); всі завдання приховані від дітей.

Зокрема, в ігровому занятті домінують ігрові елементи; не завжди дотримано єдність задуму, ролей, правил, сюжету, дій тощо.

Наступний різновид – заняття-гра, що структурується на основі гри. Окрім ігрового сюжету має інші ознаки гри: ігрові ролі, правила, дії, підведення підсумків гри; тренінговий характер. Під час таких занять діти вправляються в застосуванні певних способів дій, закріплюють та удосконалюють набуті раніше знання.

Роль вихователя – допомогти дітям створити ігровий сюжет [43, с. 43].

Отже, заняття-гра відрізняється від ігрового заняття тим, що діти ігрову ситуацію проживають в наступних ігрових діях.

Гра-стратегія є інтерактивною формою формування особистісних якостей дошкільника, становлення його суб'єктності. Має таку ж структуру як звичайна гра. Проте, в основі гри-стратегії – інтрига та проблематика, для розв'язання якої треба об'єднати зусилля на основі домовленості.

Аналіз наукових підходів дозволяє виділити дві групи ігор – «ігри з правилами та творчі ігри. До ігор з правилами відносяться: дидактичні, пізнавальні, ігри-подорожі, рухливі, спортивні, хороводні, інтелектуальні, комп'ютерні, ігри-розваги» [43, с. 19–20].

Аналіз досвіду вихователів-практиків дозволяє стверджувати, що в роботі з дітьми старшого дошкільного віку використовують ігри-подорожі, ігри-загадки як своєрідну пізнавальну діяльність, що розширює досвід дитини. Саме в структурі гри інтегрується пізнавальний і виховний зміст у привабливому для дітей ігровому завданні, що спонукає дитину до ігрових дій у межах правил [43]. Розвивальний потенціал дидактичної гри (навчальної гри) полягає в ефективному використанні її вихователем як в процесі спеціально організованих форм роботи так і в повсякденному житті.

Типологія дидактичних ігор як гри за змістом розрізняє: ігри-змагання, проблемні, імітаційні, рольові ігри. Конкретизуємо їх зміст за класифікацією Г. С. Тарасенко [43].

Ситуаційна гра як проблемна ситуація характеризується власним змістом і формою з індивідуалізацією освітнього процесу. Ігри-змагання як форма організації ігрового освітнього процесу передбачають виконання дій взаємного поопераційного контролю.

Імітаційні ігри – це імітація предметного змісту людської праці, результатом якої є дидактична гра. Освітньо-пізнавальна гра – це гра, що спрямована на опанування дітьми знаннями, уміннями та навичками.

Для удосконалення набутих знань, умінь і навичок використовують контролюючі ігри; для встановлення міжпредметних зв'язків – узагальнюючі ігри [43, с. 186–188].

Зокрема, інтелектуальні ігри як один із видів гри поділяються на словесні (загадка, анаграма, метаграма, логогриф, шарада тощо) та ігри з графічним або предметним опосередкуванням (шашки, кросворд, комп'ютерні ігри, вікторини, ребуси тощо).

Під час керівництва інтелектуальними іграми вихователю необхідно

«враховувати інтелектуальні можливості дитини, її ставлення до гри та розумового навантаження в часі і темпі гри [43, с. 22].

Також систематична поетапна робота над грою (від ознайомлення з назвою, правилами, змістом гри до удосконалення набутих ігрових навичок і вмінь) розвиває ігровий потенціал дитини, загальну стратегію розумової діяльності, яка успішно реалізується в самостійному ознайомленні дитини з оточуючим світом на тлі високого рівня пізнавальної активності і творчості.

Отже, відношення дитини (внутрішня позиція) до дійсності базується на досвіді дитини, її можливостях, потребах, прагненнях, що реалізується через вплив. Зміни в розвитку психічних процесів, особистості та самосвідомості дитини старшого дошкільного віку відбуваються ефективно в ігровому просторі, якщо задовольняються її потреби та очікування.

Ця думка особливо важлива для нашого дослідження, оскільки розкриває сутнісний зміст ігрової діяльності та конкретизує вимоги до організації ігрової діяльності дітей: вільний вибір гри; заохочення творчої ініціативи дітей; позитивні емоції; підбір ігрових завдань відповідно до рівня інтелектуальних можливостей дітей; порівнювати результат лише з попереднім; передбачити можливі варіанти гри; використовувати елементи змагань (для дітей старшого дошкільного віку) [43, с. 67].

Узагальнюючи вищесказане ми прийшли до висновку, що на ефективність організації ігрової діяльності великого значення мають внутрішні і зовнішні фактори. Проте, за Л. С. Виготським, джерелом розвитку особистості є внутрішні фактори розвитку. На думку вченого співвідношення зовнішніх і внутрішніх вимог становить основну ланку, що визначає подальший розвиток дитини. Безпосереднє емоційне спілкування та ігрова діяльність як провідні види діяльності дитинства сприяють виникненню нових видів діяльності та особистісних новоутворень, забезпечують психічний розвиток дитини шостого року життя, конструюють її взаємовідносини зі світом (Д. Б. Ельконін, А. Н. Леонт'єв,).

Таким чином, дитина старшого дошкільного віку здатна регулювати свою поведінку, а психічні процеси стають довільними, оскільки керовані інтелектом.

Висновки до розділу 1

Аналіз наукових підходів дозволив переконатися, що розвиток емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності спрямований на реалізацію освітніх завдань та розвиток особистості в цілому.

Оскільки, характерною ознакою сучасної освітньої концепції є розвиток особистості. Інтелектуальний і емоційний розвиток визначено як пріоритетні напрями реформування дошкільної освіти. Весь процес спрямований на конкретні освітні результати у взаємозв'язку емоцій і інтелектуальних дій. Ця проблема має давню історію, більшість аспектів її були предметом вивчення, але проблема комплексного підходу до розвитку емоційної і інтелектуальної сфер дитини старшого дошкільного віку залишилася малодосліджуваною. Привертає увагу той факт, що дослідники цікавляться різними аспектами досліджуваної проблеми. Проте, ключовими залишаються уміння як сукупність розумових і емоційних дій.

Спираючись на зміст понять «емоції», «емоційний інтелект», ми під «емоційно інтелектуальними уміннями» розуміємо комплекс знань та дій, які складаються з операцій і сприяють розвитку емоційно інтелектуальних здібностей дитини (авторське визначення).

Саме ігрова діяльність формує та розвиває особистість дитини. Вона пов'язана з усіма видами діяльності дитини старшого дошкільного віку. Існують різні види ігор: ситуаційні, освітньо-пізнавальні, імітаційні, ігри з правилами, інтелектуальні тощо. Завдання, які містить гра також різноманітні. Кожна гра специфічна за структурою. Проте, в грі є ігровий сюжет, правила, ігрові дії. Успіх реалізації цих завдань залежить від рівня розвитку дітей і створення відповідних умов.

Цікаві ігри створюють бадьорий, радісний настрій, наповнюють життя дитини новим змістом, задовольняють їхню потребу в активній діяльності.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

2.1. Аналіз практичного досвіду закладу дошкільної освіти з розвитку емоційного інтелекту старших дошкільників в ігровій діяльності

Необхідність удосконалення людини та середовища; розвиток емпатійних почуттів актуалізує необхідність розвитку особистості здатної фокусувати себе на позитиві; реконструювати негативні якості в позитивні, що дозволить їй адаптуватись до середовища, зокрема інтелектуального. Соціальні перетворення спрямовані на розвиток діалектичного мислення на засадах творчості, що безпрецедентно пов'язані з емоційною сферою особистості.

Аналіз досвіду різних країн продемонстрував доцільність такого підходу. Відтак, в Японії розвиток основ діалектичного мислення починають з дошкільного віку. Наприклад: дитині пропонують зафіксувати свій емоційний стан, намалювавши певну емоцію. Ця робота продовжується і після того як дитина вступила до школи. Їй пропонують зафіксувати позитивні і нові тенденції в суспільстві, за якими вона спостерігала протягом певного часу. Стверджується необхідність підтримки та розвитку позитивних тенденцій суспільства та зміни негативних тенденцій, пробуджуючи потенційні можливості дитини. Вони стверджують, що орієнтування на почуття та думки дитини необхідне для виконання будь-якого завдання. Проте, іноді емоції є перешкодою для інтелектуальної діяльності.

На жаль, сучасні діти усе більше часу проводять біля телевізор, комп'ютера та менше спілкуються як одне з одним у закладі дошкільної освіти та сім'ї.

Іноді спостереження за дитиною виявляє певні порушення у спілкуванні: відмова від спілкування з однолітками, конфлікти, бійки небажання

враховувати думку чи бажання іншого, скарги вихователю. Це обумовлено тим, що дитині важко проаналізувати ситуацію, зрозуміти почуття іншої людини. Зокрема, у стосунках з дітьми батьки практично не висловлюють їм своїх почуттів. Тому необхідно розвивати вміння у дітей відкрито обговорювати свої почуття, переживання, демонструючи способи спілкування дітей одне з одним, подолання різних негативних емоційних станів. При такому підході у дітей виникає здатність усвідомлювані та контролювати свої емоції в процесі пізнання, а також способи спілкування.

Для реалізації такого підходу дорослим доцільно організувати спільну діяльність з дитиною при забезпеченні її методичними знахідками науковців та практиків дошкільної освіти.

Аналіз практичних доробок проілюстрував різноманітність підходів до організації та керівництва розвитком емоційного інтелекту дошкільників. Проілюструємо їх на конкретних прикладах.

Відтак, праця О. Яковлевої підтверджує необхідність стимуляції індивідуальної неповторності почуттів особистості як основи її інтелектуальної творчості. В основі її концепції є розвиток певних відчуттів особистості та позитивного відношення її до світу; розвиток життєвого оптимізму. На її думку, розум людини здатен змінювати природу буття, створювати нову матерію, підкорюючи простір і час; естетизувати середовище. На думку Девіда Р. Карузо та Пітера Саловея емоційні центри мозку є складовими мислення, міркувань і інтелекту. Вони стверджують про необхідність розвитку практичних емоційних навичок особистості [21; 22].

Аналіз сучасних практичних доробок практиків дозволяє стверджувати, що динамічна діяльність дитини з дорослим посилює емоційно інтелектуальну активність дитини, що призводить до кількісних і якісних змін в розвитку особистості.

Особливою формою такої активності є освітня діяльність дитини, де вона набуває знань і практичних компетенцій у процесі соціально-комунікативної взаємодії з дорослим. Така форма співробітництва між

вихователем групи та дитиною старшого дошкільного віку є основою природи освітньої діяльності закладу дошкільної освіти, яка має цільовий характер.

Цікавим для практичного використання батьками є книга Малихіної М. С. Дитина у світі емоцій. Харків: Видавнича група «Основа». 218. 160 с., яка вчить батьків розуміти своїх дітей, контролювати власну емоційну поведінку; розширює їх уявлення про феномен емоційного інтелекту, його особливості; пояснює причини негативних емоційних проявів у дитини. Авторка книги розкриває таємницю як впоратися з емоціями, які виникають протягом життя [38].

Цікаві завдання для розвитку емоційного інтелекту дітей середнього та старшого дошкільного віку представила в науково-популярному виданні для дорослих Гресь А. Розвиток емоційного інтелекту. 5–6 років. 2-ге видання. Харків : Вид. група «Основа», 2020. 96 с. (Серія «Перший тренінг»).

За допомогою тренінгової системи дорослі можуть розвинути уміння у дітей знайомитися, долати свої страхи, впевненість; дружити. Практичні поради авторки враховують вікові особливості дітей та спрямовані на реалізацію індивідуального підходу до них, що відображено в змісті рубрик: «Вітаємо Вас, мудрі батьки!», «Знайомство», «Навчаємо спілкуватися», «Розвиваємо здорову самооцінку і впевненість у собі», «Допомагаємо дитині стати сміливою», «Розвиваємо уяву».

В першій рубриці «Вітаємо Вас, мудрі батьки!» А, Гресь батькам детально розкриває особливості комунікації дітей зі світом. Пропонує тест та критерії оцінювання, які допоможуть батькам визначити характер спілкування власної дитини рівень конфліктності, самооцінки, дитячі страхи, рівень розвитку уяви.

Розширюють уявлення батьків про роботу з книгою рубрики: «Як працювати з книгою», «Скільки вправ можна використовувати за один раз тощо». Кожна ситуація містить стислі пояснення та коментарі для вихователів і батьків, де представлено автором в нотатках алгоритм

виконання завдання. Наприклад: під час теми «Знайомства» дітям пояснюють, що Марійка вміє дуже красиво співати. А Мишко – будувати літаки з конструктора. Запитання: – «А що вмієш робити ти?». Автор пропонує дітям, з допомогою дорослих, записати або намалювати те, що вміє робити дитина [16].

Цікавим посібником для розвитку інтелектуальних і пізнавальних здібностей особистості є книга Кандібур Г. Р. «Розвиток інтелектуальних здібностей у дітей 4-12 років». Ч.1 Дніпропетровськ: ООО «Репро-Сервіс».1997. 145 с. Вона може бути використана під час групової, індивідуальної і самостійної роботи з дітьми. В книзі представлені загальні рекомендації з виконання завдань і інструкції для вправ. Запропоновані вправи можна використовувати як послідовно так і одночасно. Завдання представлені з поступовим ускладненням для докладання інтелектуальних зусиль дітьми. На думку Г. Р. Кандібур основними умовами успішного виконання завдань є:

- відсутність примусовості з боку дорослого;
- надання достатньої допомоги дитині;
- створення ситуації успіху;
- зміна рольової перспектив (вихователь–дитина, дитина–вихователь).

Зокрема, дітям запропоновані автором наступні завдання: «Знайди дві частини одного кола», «Знайди малюнок за зразком», «Порахуй кубики», «Знайди предмет за його трьома силуетами» тощо. До кожного завдання є певний набір карток із певною кількістю зображень. Завдання побудовані таким чином, що кількість зображень на картці поступово збільшується, а форма – ускладнюється. Заняття за матеріалами книги можуть бути організовані та проведені за участю та під керівництвом казкових персонажів. Для цього можна використати чарівні манекени персонажів. При цьому ігровий сюжет підтримує інтерес дитини до завдань, які пропонуються вихователем дитині старшого дошкільного віку [25].

Оскільки дошкільний вік характеризується суттєвими змінами в емоційній сфері дитини, то доречним для використання в практиці закладів дошкільної освіти стануть матеріали книги Шкльоди А., Івашко М. Емоційна сфера дитини / упоряд. А. Козлова. Київ: «Видавнича група «Шкільний світ», 2019. 96 с. (серія «Бібліотека «Шкільного світу»).

Книга містить інформацію про емоційну сферу дитини, психодіагностичні методики, розробку занять з дітьми та батьками. Зміст книги представлений у двох розділах. В першому розділі розкрито особливості емоційної сфери дитини, психодіагностичний комплекс для дослідження емоційної сфери дитини. Другий розділ розкриває програми розвитку емоційної сфери дитини, практичні заняття для дітей, вихователів і батьків [56].

Також привертає увагу практиків пізнавально-розвивальна книга Smartreading Я відчуваю... Що? Книжка-гід з емоційного інтелекту в інфографіці. Monolith Bizz. В книзі розкрито такі поняття як почуття, як вони виникають і як їх зрозуміти, навіщо ми відчуваємо, як розповідати про свої почуття. Докладно представлено інформацію в інфографіці про емоції. Які бувають емоції, чи відчуває тіло емоції; розкрито емоційні стани: я лютую, соромлюся і звинувачую себе, тяжкі почуття, мені тривожно, мій страх, нудно, прикро, любов. Вчать дітей що робити з почуттями; розкривають, що відчувають інші та як це зрозуміти; як обернути негативну емоцію на позитивну [61].

Отже, якість розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку забезпечить усвідомлене ефективне керівництво з боку дорослих.

Ідеальна модель дитини-випускника в контексті цілепокладання актуалізує особистісні якості та життєві навички, які необхідно розвинути в дошкільному дитинстві для прояву їх в мовленні, діях, міркуванні, світогляді дитини; засоби, які допоможуть їх сформувати та розвинути.

2.2. Ігровий практикум із розвитку емоційного інтелекту майбутніх першокласників

Педагогічний ефект досягається завдяки тісному внутрішньому зв'язку освітнього змісту в комплексній розвивальній програмі з розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку з різноманітними видами діяльності відповідно до календарного планування (Додаток В).

В умовах оптимально організованого освітнього процесу збагачується чуттєвий досвід дитини, вдосконалюється її сприймання, спрямоване на ознайомлення з предметами та явищами навколишньої дійсності. У процесі занять із рідної мови, ознайомлення з навколишнім, природи, математики тощо дитина ознайомлюється з різноманітністю барв, звуків, форм. Діти вчаться встановлювати ієрархію ознак, відрізнити істотне від другорядного, в процесі такої діяльності організоване сприймання набуває форм цілеспрямованого та довільного спостереження, що активізує емоційний інтелект дитини старшого дошкільного віку. Побудова програми спрямована на формування емоційного ставлення до інформації; оволодіння узагальненими формами мислення, основними логічними операціями. Узагальнення, якими повинна оволодіти дитина шостого року життя спираються на спостереження конкретних ситуацій, що супроводжуються словесним детальним описом та емоційною компонентою. Для осмислення вланих дій дитиною, завдання переорієнтовані таким чином, щоб зацікавити дитину не результатом діяльності, а способом пізнання або виконання тієї чи іншої дії.

Зокрема, у змісті програми зосереджена увага не лише на процесі та способах виконання дій, а й усвідомленні успішності оволодіння пізнавальними діями. У майбутніх першокласників розвиваються вміння контролювати свою діяльність і оцінювати її за результатами діяльності. Прояв емоційного ставлення до тих чи інших результатів спільної діяльності дитина засвоює основи співробітництва; відчуває задоволення від співпраці з

однолітками; вчиться конструктивно взаємодіяти в процесі виконання завдання. Доповненням до основного змісту програми, для забезпечення емоційного комфорту дитини шостого року життя заплановані ігрові тренінги, які проводяться один раз на місяць. Проілюструємо зміст програми.

КОМПЛЕКСНА РОЗВИВАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Мета: розвиток емоційно інтелектуальної сфери дитини засобами спільної ігрової діяльності.

Завдання:

- виявити індивідуальні особливості емоційно інтелектуального розвитку дитини;
- розробити особистісно орієнтовані заняття з розвитку та коригування соціально значущих емоцій і інтелекту;
- сформувати позицію партнерських взаємин дітей одне з одним через їхню спільну ігрову діяльність;
- розвинути ефективне співробітництво дорослого з дитиною.

Структура програми.

Програма включає 4 основні модулі:

- 1-й модуль – педагогічне спостереження;
- 2-й модуль – ознайомлення з основними емоціями (радість, гнів, любов, страх, заздрість тощо), вироблення у дітей вміння пережити та відчувати той чи інший емоційний стан;
- 3-й модуль – розвивати вміння у дітей переносити набуті знання в різні життєві ситуації в умовах ігрової діяльності.
- 4-й модуль – визначення рівня розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку.

Умови реалізації.

Для реалізації програми обов'язкова наявність приміщення (це може бути кабінет психолога, музичний чи спортивний зал).

Заняття можуть проводитися індивідуально, тріадами (малими групами із 3 осіб) чи групою, але не більше 12 осіб у групі.

Низький рівень розвитку емоційно-інтелектуальної сфери та пізнавальних процесів ускладнює засвоєння дитиною освітньої програми.

Тому на першому етапі ми пропонуємо провести бесіду з дітьми, з метою з'ясування місця дитини в колективі.

- Хто з дітей тобі подобається більше за інших?
- Хто з дітей подобається тобі менше за інших?
- Кого із дітей ти запросив би на свій день народження?

За результатами дослідження заповнити соціометричну таблицю для визначення лідера групи.

Для виявлення емоційно-інтелектуальної готовності дитини до навчання в школі, індивідуальних особливостей взаємодії, вміння узгоджувати свої дії один з одним дітям пропонують зліпити один кошик і багато грибів. Для виникнення ситуації узгодження дітям необхідно запропонувати один набір матеріалу (пластилін та стек).

Наступний крок – вивчення особливостей використання дітьми міміки й пантоміміки під час демонстрування заданої емоції. Проводять індивідуально.

Дитина демонструє різні емоції. Кожний емоційний стан називають відповідно до виконання. Виразний засіб, що використовує дитина під час демонстрування зазначеного емоційного стану, позначають знаком «+» у відповідній графі протоколу фіксації результатів

За результатами педагогічного спостереження формується група, з якою проводяться заняття.

Предмет коригування: емоційно-інтелектуальна сфера дітей.

Форма проведення: групові заняття по 25 хвилин один раз на місяць, усього 10 занять по підгрупах, кількість дітей у підгрупі 10–13 дітей. Під час роботи передбачаються індивідуальні консультації з батьками.

Перед початком та закінченням циклу передбачається моніторинг рівня обізнаності дітей за розділами програми.

Засоби проведення: різні види гри, бесіда, спрямована на підвищення згуртованості групи, розвинення емоційно-інтелектуальної сфери та психічних процесів, внутрішньої активності дітей, самоконтролю в процесі комунікації.

Етапи реалізації ігрових занять: I – орієнтаційний (вересень – жовтень); II – реконструктивний (листопад – лютий); III – закріплюючий (березень – травень).

Структура групового заняття складається з таких елементів:

- ритуал вітання;
- розминка (2–3 вправи);
- основний зміст (2–4 вправи);
- заключна (2–3 вправи) – рефлексія;
- ритуал прощання.

Таблиця 2.1

Орієнтовна структура ігрового заняття

№ з/п	Елемент заняття-тренінгу	Коментар
1	Ритуал вітання	Дозволяє згуртовувати дітей, створювати атмосферу групової довіри та сприйняття. Ритуал може бути придуманий самою групою
2	Розминка – вплив на емоційний стан дітей, рівень їхньої активності (психогімнастика, музична терапія, танцювальна терапія, кольорова терапія, тілесна терапія, пальчикові ігри).	Розминка налаштовує на емоційно інтелектуальну діяльність. Вона проводиться не тільки на початку заняття, але і між окремими вправами. Розминкові вправи обираються з урахуванням актуального стану групи: деякі дозволяють активізувати дітей, підняти їхній настрій; інші, навпаки, спрямовані на зняття емоційного збудження.

Продовження таблиці 2.1

3.	Основний зміст заняття – сукупність психотехнічних вправ і прийомів, спрямованих на виконання завдань конкретного заняття (ігрова терапія, казкотердія, програвання ситуацій, етюди, групова дискусія).	Пріоритет віддається багатofункціональним технікам, спрямованим одночасно на розвиток пізнавальних процесів, формування соціальних навичок, динамічний розвиток групи. Важливим є порядок подання вправ і їх загальна кількість. Послідовність обумовлює чергування діяльності, зміну психофізичного стану дитини: від рухливого до спокійного, від інтелектуальної гри до релаксаційної техніки. Вправи розташовуються за принципом від складної до простої (з урахуванням втомлюваності дітей). Кількість ігор і вправ – 2–4.
4.	Рефлексія – оцінка заняття (арт-терапія, бесіда).	Оцінювання емоційно змістове, що проявляється в позитивних емоціях і усвідомленні необхідності емоційно інтелектуальної діяльності.
5.	Ритуал прощання.	Аналогічний ритуалу вітання.

Мета: розвиток навичок емоційного інтелекту; розуміння емоцій інших людей, емоційно-інтелектуальних здібностей та дій в процесі ігрової діяльності.

Програма орієнтовно складається з п'яти блоків, кожний з яких передбачає реалізувати певні завдання за темою блоку.

Блок 1. Зняття стану емоційного дискомфорту.

Розвиток емоційно-інтелектуальних навичок.

Завдання:

- знизити емоційне напруження;
- розвиток позитивної емоційної налаштованості на співпрацю;
- розвиток інтелекту;

– розвинути здатність розуміти емоційний стан іншого та вміння передавати свій у процесі спільної діяльності.

Блок 2. Коригування тривожності.

Формування соціальної довіри.

Завдання:

- допомогти в подоланні негативних переживань і страхів;
- зменшити тривожність;
- розвиток соціального інтелекту;
- виховати впевненість у собі;
- знизити емоційне напруження.

Блок 3. Гармонізація суперечливості особистості. Формування адекватної самооцінки у дітей.

Завдання:

- коригувати поведінку з допомогою ігрової діяльності;
- вправляти в розпізнаванні емоції за зовнішніми сигналами;
- формувати морально-етичні уявлення;
- зняти емоційне напруження.

Блок 4. Коригування залежності від оточуючих.

Розвиток вміння самостійно вирішувати проблеми.

Завдання:

- надати можливість відчувати себе самостійною та впевненою людиною;
- прищеплювати нові форми поведінки через навіювання;
- розвивати вміння самостійно приймати правильні рішення;
- розвивати навички саморелаксації, самомотивування та самооцінки.

Блок 5. Зниження ворожості у взаєминах з однолітками.

Розвиток навичок спілкування.

Завдання:

- розвинути вміння коригувати поведінку з допомогою ігор;
- усвідомлювати власну поведінку;

- розвиток емоційного інтелекту;
- працювати над виразністю рухів.

Вихідними принципами побудови ігрових занять є :

1. Використання на ігрових заняттях матеріалу, який близький і зрозумілий дітям. Саме на такому матеріалі забезпечується розвиток способів мислення; успіх пізнавально-ігрової діяльності дітей. Нові способи мислення як окремий об'єкт розвитку засвоюються дитиною разом з новим матеріалом.

2. Взаємообмін різними підходами до виконання завдань і – як результат – значне розширення діапазону пізнавальних процесів кожної дитини. Знайомство з різноманітними інтелектуальними підходами в межах заняття дозволяють дитині старшого дошкільного віку урізноманітнити власні інтелектуальні засоби шляхом використання інтелектуальних знахідок інших дітей у власній інтелектуальній практиці.

3. Інтелектуальна розкутість дітей і загальне позитивне емоційне тло занять. Відсутність інтелектуальних бар'єрів шляхом створення дизайн середовища (оригінальне розміщення меблів, невимушеність спілкування – голосно, проявляючи дотепність; схвальні відгуки вихователя) зацікавлюють та підбадьорюють дитину.

Критеріями оцінювання ігрових занять є :

1. Динаміка успіху дитини у виконанні ігрових завдань.
2. Динаміка успіхів у виконанні традиційних інтелектуальних і мнемічних завдань.
3. Динаміка загальної успішності дитини і підвищення її пізнавальної активності на занятті.

Сукупність цих трьох критеріїв і дозволяє оцінити ефективність ігрових занять як для кожної дитини окремо, так і для групи в цілому.

Заняття проводять із дітьми різного рівня розвитку для корекції інтелектуально пізнавальних процесів і емоційної сфери дітей старшого дошкільного віку. Кількість ігрових завдань залежить від рівня розвитку дітей, очікуваного розвивального ефекту, можливостей суб'єктів

інтелектуального процесу та ігрового простору. При комплектації підгруп необхідно враховувати той аспект, що діти повинні бути наближено однакового інтелектуального рівня.

Перше заняття кожного наступного блоку є повторенням пройденого та стає повільним переходом до нової теми.

Усередині кожного комплексу має сенс дотримуватися заданої послідовності ігор, важливо, щоб кожна з них була проведена з різним матеріалом декілька разів; складність яких можна варіювати.

При виконанні ігрових завдань сором'язливих дітей треба заохочувати до гри та обговорення результатів ігрової діяльності.

Заняття побудовані в такий спосіб, що дають можливість дітям порівняти свою поведінку з поведінкою однолітків, проявити себе, розкрити внутрішній особистісний потенціал, що дозволяє зрозуміти як себе, так і іншого, пережити радість відкриття свого «я» в кращих проявах; розвинути самооцінку.

Для збагачення особистості інтелектуальний процес реалізується через емоційну сферу дитини-дошкільника. Оскільки самосвідомість і емоційна сприйнятливність у дитини шостого року життя ще не сформована, то сприйняття етичних норм у дітей не стійке.

Аналіз і вирішення проблемних ситуацій, власний приклад вихователя в процесі оцінювання тієї чи іншої ситуації дозволяє дитині усвідомити свою унікальність, набути досвіду та впевненості в своїх силах, об'єктивно оцінювати себе та однолітків.

Компенсаторна функція такої взаємодії збагачує стосунки дітей позитивом, знижує тривожність і нівелює страхи забезпечуючи баланс і гармонію в розвитку емоційно-інтелектуальної сфери особистості через накопичення образних уявлень. Емоційний контакт з навколишнім світом, що проявляється в етичній регуляції поведінки відповідно до норми є центральним психологічним утворенням.

Саме спільна діяльність дозволяє розвивати у дітей співробітництво,

різноманітні способи вираження свого ставлення один до одного, емпатії; самооцінку та самоконтроль.

Представимо орієнтовний зміст конспектів занять із розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності.

ВЕРЕСЕНЬ

ЗАНЯТТЯ 1.

Мета: допомогти дітям увійти в контакт одне з одним і з дорослим (вихователем, психологом), створення позитивного емоційного тла.

Вправа 1. «Знайомство».

Діти сідають у коло на стільчики разом із вихователем. Вихователь вітається, представляється, розповідає про себе (можна запитати в дітей, хто такий, на їхню думку, вихователь і чим він займається в закладі дошкільної освіти). Дітям пропонується назвати своє ім'я та прізвище. Перша дитина називає себе друга – своє ім'я та ім'я першої дитини, третя – своє ім'я, імена першої та другої дитини і так по колу.

Вправа 2. «Маски».

Вихователь. Ми будемо починати та закінчувати кожне наше заняття з визначення настрою. Для цього я приготувала вам по три маски, на яких намальовані обличчя: веселе, сумне та зле. Подивіться, будь ласка, на них і оберіть ту, яка відповідає вашому настрою та поясніть свій вибір.

Вправа 3. «Каруселі».

Мета: створення позитивної емоційної обстановки, відпрацювання вміння узгоджувати свої рухи з рухами інших і з ритмом тексту.

Діти стають у коло.

Вихователь. Зараз ми з вами будемо кататися на каруселях. Повторюйте за мною слова та рухайтесь дружно, щоб карусель не зламалася:

Ледве-ледве, ледве-ледве

Завертілись каруселі.

Карусель повільно рухається вправо.

Ну а потім, ну а потім;
 Всі бігцем, бігцем, бігцем!
 Побігли, побігли...

Темп мови та рухів поступово прискорюється, напрямок руху змінюється.

Повільніше, не поспішайте,
 Каруселі зу-пи-няй-те...

Темп поступово сповільнюється, на слова «раз-два» усі діти зупиняються та кланяються одне одному.

Раз-два, раз-два,
 От і скінчилася гра.

Вправа 4. «Загадки».

Мета: розвиток образного та логічного мислення, вміння виділяти ознаки та порівнювати їх; тренування швидкості та гнучкості розуму, кмітливості.

Вправа 5. «Що можна зробити за робочу зміну?».

Мета: розвиток образного та логічного мислення, кмітливості, вміння висловлювати власні думки.

Дітям пропонується поміркувати та відповісти на запитання «Що можна встигнути зробити за робочу зміну?». Після вислуховування дитячих відповідей дітям пропонується визначити, які дії заборонені для повторення.

Вправа 6. «Равлик».

Мета: розвиток емоційної стабільності.

У дітей запитують: «Як ви думаєте, чому равлик боїться жабки? Що равлик робить, коли йому загрожує небезпека?»

Діти стають один за одним, утворюючи равлика. За командою «Жабка!» равлик ховається у власний будиночок. За командою «Жабка пішла!» діти, не розчеплюючи рук, походжають групою.

Вправа 7. «Маски».

Вихователь. Ми будемо починати та закінчувати кожне наше заняття з визначення настрою. Для цього я приготувала вам по три маски, на яких намальовані обличчя: веселе, сумне та зле. Подивіться, будь ласка, на них і оберіть ту, яка відповідає вашому настрою та поясніть свій вибір.

ЖОВТЕНЬ

ЗАНЯТТЯ 2 (проводиться в колі).

Мета: об'єднання групи, створення позитивного емоційного тла.

Вправа 1. «Маски».

Вихователь. Ми будемо починати та закінчувати кожне наше заняття з визначення настрою. Для цього я приготувала вам по три маски, на яких намальовані обличчя: веселе, сумне та зле. Подивіться, будь ласка, на них і оберіть ту, яка відповідає вашому настрою та поясніть свій вибір.

Вправа 2. «Ласкаве ім'я».

Мета: розвиток емпатії, створення позитивного емоційного тла.

Дитині пропонується ласкаво звернутися на ім'я до іншої дитини, яка знаходиться праворуч, а потім ліворуч. Дитина, до якої звертаються, повинна ввічливо подякувати.

Вправа 3. «Атоми та молекули».

Мета: зняття емоційного напруження, об'єднання групи.

З допомогою цієї вправи можна спостерігати за стосунками дітей, визначити дитину, якої уникають інші.

Діти вільно пересуваються групою. Через деякий час вихователь пропонує дітям об'єднатися по двоє, потім по троє (залежно від кількості учасників).

Вправа 4. «Я люблю...».

Мета: розвиток емпатії, вміння висловлювати свої думки.

Вихователь. Для того щоб ми могли краще пізнати одне одного, я пропоную вам пограти в гру «Я люблю...». Дитина повинна передати м'ячик і сказати, що вона любить робити, чим гратися. Наприклад, я кидаю м'ячика Олі та кажу: «Я люблю кататися на велосипеді».

Вправа 5. «Слухаємо тишу».

Мета: розвиток самоконтролю, слухової уваги, зняття емоційного напруження, зниження рухової активності.

Діти слухають тишу, а потім розповідають про те, що почули.

Вправа 6. «Барометр настрою».

Мета: розвиток вміння емоційного розслаблення; забезпечення емоційної стабільності.

Ведучий запитує в дітей, чи знають вони, що таке барометр (термометр, градусник) і для чого він потрібен. Потім дітям пропонується продемонструвати свій настрій тільки руками: поганий – долоньки стискаються, гарний – руки розведені в боки.

ЛИСТОПАД.

ЗАНЯТТЯ 3.

Мета: формування знань про пізнавальні процеси, розвиток пам'яті, уваги, мислення, уяви.

Вправа 1. «Барометр настрою».

Мета: розвиток вміння емоційного розслаблення; забезпечення емоційної стабільності.

Вихователь запитує в дітей, чи знають вони, що таке барометр (термометр) і для чого він потрібен. Потім дітям пропонується продемонструвати свій настрій тільки руками: поганий – долоньки стискаються, гарний – руки розведені в боки.

Вправа 2. «Бесіда».

Мета: зняття емоційного напруження, створення позитивного емоційного клімату в групі, вироблення вміння висловлювати свої думки, розвинення кмітливості.

Вихователь. Чи знаєте ви, хлопчики та дівчатка, для чого людині необхідні пам'ять, увага, мислення й уява?

Відповіді дітей, коректне аналізування відповідей вихователем.

Вправа 3. «Лабіринти».

Мета: розвиток наочно-образного та логічного мислення, уваги, здатності самоконтролю.

Дітям роздаються картки з намальованими лабіринтами.

Вправа 4. «Дзеркало».

Мета: розвиток уяви, орієнтації в просторі, вміння повторювати рухи дорослого.

Діти уявляють себе за «маленькі дзеркала»: дорослий показує рух, а вони повторюють його.

ГРУДЕНЬ.

ЗАНЯТТЯ 4.

Мета: об'єднання групи, розвиток довільного запам'ятовування уваги.

Вправа 1. «Барометр настрою».

Мета: розвиток вміння емоційного розслаблення; забезпечення емоційної стабільності.

Ведучий запитує в дітей, чи знають вони, що таке барометр (термометр, градусник) і для чого він потрібен. Потім дітям пропонується продемонструвати свій настрій тільки руками: поганий – долоньки стискаються, гарний – руки розведені в боки.

Вправа 2. «Це я. Упізнай мене».

Мета: зняття емоційного напруження, агресії, розвиток емпатії, тактильного сприйняття, створення позитивного емоційного тла в групі.

Обирається один ведучий, який повертається спиною до інших. Діти по черзі ласкаво погладжують його по спині долоньками та промовляють: «Це я. Упізнай мене». Дитина називає ту людину, яка до неї доторкнулася. Бажано, щоб у ролі ведучого побувала кожна дитина.

Вправа 3. «Познач, запам'ятай, намалюй».

Мета: розвиток зорової пам'яті, спостережливості.

Ця вправа схожа на «Познач і запам'ятай», але цього разу дітям пропонується намалювати предмет, який відсутній або щойно з'явився.

Вправа 4. «Плутанка».

Мета: розвиток довільного запам'ятовування, створення позитивного емоційного клімату в групі.

За допомогою лічилки діти обирають ведучого, який за п'ятнадцять секунд запам'ятовує порядок, у якому шикуються діти. Потім він відвертається, а хто-небудь із дітей міняє своє місце або виходить із кола (шеренги). Ведучому слід визначити, що ж змінилося.

Вправа 5. «Добрий бегемотик».

Мета: зниження агресії та рухової активності.

Діти стають один за одним. Вихователь пропонує уявити, що вони – бегемотик. Тримаючись за сусіда дитині пропонують погладити його по плечу, голівці, руці... Після цього дорослий пропонує «бегемотикові» походити і присісти тощо.

Вправа 6. «Барометр настрою».

Мета: розвиток вміння емоційного розслаблення; забезпечення емоційної стабільності.

Ведучий запитує в дітей, чи знають вони, що таке барометр (термометр, і ракусник) і для чого він потрібен. Потім дітям пропонується продемонструвати свій настрій тільки руками: поганий – долоньки стискаються, гарний – руки розведені в боки.

СІЧЕНЬ.

ЗАНЯТТЯ 5.

Мета: об'єднання групи, розвиток пам'яті, уваги, мислення, уяви.

Вправа 1. «Барометр настрою».

Мета: розвиток вміння емоційного розслаблення; забезпечення емоційної стабільності.

Ведучий запитує в дітей, чи знають вони, що таке барометр (термометр, ірадусник) і для чого він потрібен. Потім дітям пропонується продемонструвати свій настрій тільки руками: поганий – долоньки стискаються, гарний – руки розведені в боки.

Вправа 2. «Бульбашка».

Мета: об'єднання групи, розвиток почуття ритму.

Діти утворюють коло, звужують його, потім промовляють:

Наливайся, бульбашко, наливайся,

Залишайся цілою, залишайся!

Поступово діти розширюють коло усе більше і більше, поки вихователь не скаже: «Луснула бульбашка!» Тоді діти присідають навпочіпки і хором промовляють: «Хлоп!»

Вправа 3. «Виключення зайвого».

Мета: розвинення здатності встановлювати несподівані зв'язки між різними явищами, переходити від одного зв'язку до іншого, вміння одночасно утримувати в полі мислення одночасно декілька предметів і порівнювати їх.

Дитині визначають три слова. Вона знаходить між ними уподібненість та прибирає зайве слово.

Вправа 4. «Знайди відмінності».

Мета: розвинення довільної уваги, наочно-образного та логічного мислення, здатності самоконтролю.

Дітям пропонуються малюнки, між якими потрібно знайти визначення та кількість розбіжностей.

Вправа 5. «Дзеркало».

Мета: розвинення зорової пам'яті, спостережливості.

Вихователь готує на столі 7–10 предметів і ховає їх від дитини під серветкою.

Потім, відкривши приблизно на 10 секунд серветку, знову накриває і пропонує дітям їх назвати. Можна замінити один предмет іншим і запропонувати дітям визначити зміни.

Вправа 6. «Ласощі для друга».

Мета: розвинення уваги, пам'яті, мислення. Дітям роздають картинки з зображеннями відомих їм тварин. Кожна дитина повинна відповісти, що їсть тварина.

Вправа 7. «Равлик».

Мета: розвиток емоційної стабільності.

У дітей запитують: «Як ви думаєте, чому равлик боїться жабки? Що равлик робить, коли йому загрожує небезпека?» Потім діти стають за дорослим «потягом» – кожен обіймає того, хто стоїть попереду, за талію, утворюючи одного великого равлика. За командою «Жабка!» равлик закручується спіраллю та завмирає: не рухається, не ворухиться. За командою «Жабка пішла!» діти, не розчеплюючи рук, походжають групою.

Вправа 8. «Барометр настрою».

Мета: розвиток вміння емоційного розслаблення; забезпечення емоційної стабільності.

Ведучий запитує в дітей, чи знають вони, що таке барометр (термометр, градусник) і для чого він потрібен. Потім дітям пропонується продемонструвати свій настрій тільки руками: поганий – долоньки стискаються, гарний – руки розведені в боки.

ЛЮТИЙ.

ЗАНЯТТЯ 6.

Мета: розвиток уваги, мислення, уяви; об'єднання групи.

Вправа 1. «Маски».

Вихователь. Ми будемо починати та закінчувати кожне наше заняття з визначення настрою. Для цього я приготувала вам по три маски, на яких Намальовані обличчя: веселе, сумне та зле. Подивіться, будь ласка, на них і оберіть ту, яка відповідає вашому настрою та поясніть свій вибір.

Вправа 2. «Летить літак небом».

Мета: розвиток уяви, слухової уваги, здатності швидко реагувати на інструкцію.

Діти утворюють коло.

Вихователь: Летить-летить літак,

У літаку я лечу.

Діти зображують ручками крила літака, гудуть.

На автівці я поїду,

Тільки-но захочу.

Діти зображують, як вони ідуть на машині, тримаються за кермо, ричать, як мотори. Можна ускладнити завдання і свідомо плутати слова та рухи.

Вправа 3. «Переплутані лінії».

Мета: розвинення концентрації уваги в дітей.

Для цієї вправи знадобляться картки розміром 12x7, на яких намальовані переплутані лінії одного кольору. Час виконання – 3–5 хвилин.

Вихователь. Подивіться на картки. Берегами картки проведені вертикальні лінії з нанесеними на них шкалами. Біля кожної риски стоїть цифра. Ці цифри з'єднані переплутаними лініями. Протягом декількох хвилин потрібно тільки очима без допомоги рук знайти доріжку («пройти» нею), яка веде від однієї цифри до іншої: від одиниці до одиниці, від двійки до двійки тощо. Вам доведеться пройти трьома будь-якими доріжками.

Вправа 4. «Живі малюнки».

Мета: розвиток сприйняття, уяви, мислення дітей; вироблення вміння виділяти головне в предметі.

Дітям видаються малюнки із зображенням тварин. Кожна дитина, подивившись на свій малюнок, «оживлює» його, показуючи якийсь рух або позу зображеної тварини, інші діти відгадують.

Вправа 5. «Схожість і відмінність».

Мета: розвиток логічного мислення, вміння одночасно утримувати в полі мислення декілька предметів і порівнювати їх.

Дітям пропонують декілька предметів між якими можна встановити логічний зв'язок.

Вправа 6. «Черепашки».

Мета: сформувані у дітей вміння контролювати свої дії, слухати і розуміти інструкції дорослого.

Діти стають навпроти дорослого. За командою дорослого діти повинні рухатися до нього. Їхнє завдання – просуватися якомога повільніше. Перемагає той, хто прийде останнім. Зупинятися та стояти на одному місці не можна.

Вправа 7. «Маски».

Вихователь. Ми будемо починати та закінчувати кожне наше заняття з визначення настрою. Для цього я приготувала вам по три маски, на яких; намальовані обличчя: веселе, сумне та зле. Подивіться, будь ласка, на них і оберіть ту, яка відповідає вашому настрою та поясніть свій вибір.

БЕРЕЗЕНЬ.

ЗАНЯТТЯ 7.

Мета: розвиток пізнавальних процесів; об'єднання групи.

Вправа 1. «Барометр настрою».

Мета: розвиток вміння емоційного розслаблення; забезпечення емоційної стабільності.

Ведучий запитує в дітей, чи знають вони, що таке барометр (термометр, градусник) і для чого він потрібен. Потім дітям пропонується продемонструвати свій настрій тільки руками: поганий – долоньки стискаються, гарний – руки розведені в боки.

Вправа 2. «Атоми та молекули».

Мета: зняття емоційного напруження, об'єднання групи.

З допомогою цієї вправи можна поспостерігати за стосунками дітей, визначити дитину, якої уникають інші.

Діти вільно пересуваються групою. Через деякий час вихователь пропонує дітям об'єднатися по двоє, потім по троє (залежно від кількості учасників).

Вправа 3. «Плутанина».

Мета: розвинення довільної уваги, здатності самоконтролю.

Дітям пропонуються малюнки, на яких зображено накладені одне на одне контурні зображення різних предметів, тварин тощо. Необхідно якнайшвидше відшукати всі замасковані зображення.

Вправа 4. «Покажи ніс».

Мета: розвинення слухової уваги, розвивати вміння дітей орієнтуватися в часі та частинах свого тіла.

Усі гравці вишикуються навпроти дорослого, який називає їм одну з частин тіла, а показує на іншу. Діти повинні помічати навмисні помилки та не повторювати неправильних рухів.

Вправа 5. «Незавершені фігури».

Мета: розвиток уяви та творчих здібностей дітей.

Дітям роздають аркуші паперу з намальованими на них геометричними фігурами (колами, квадратами, трикутниками, ламаними лініями тощо). Вони повинні за 5–10 хвилин домалювати фігури так, щоб вийшли предметні зображення.

Вправа 6. «Загадай».

Мета: розвиток образного та логічного мислення, вміння виділяти істотні ознаки та порівнювати; тренування швидкості й гнучкості розуму, кмітливості.

Вправа 7. «Бульбашка».

Мета: об'єднання групи, розвиток почуття ритму.

Діти разом з вихователем беруться за руки й утворюють коло, спочатку звужують його, потім промовляють:

Наливайся, бульбашко, наливайся,

Залишайся цілою, залишайся!

Поступово діти розширюють коло усе більше і більше, поки вихователь не скаже: «Луснула бульбашка!» Тоді діти присідають навпочіпки і хором промовляють: «Хлоп!»

КВІТЕНЬ.

ЗАНЯТТЯ 8.

Мета: така як в попередньому занятті.

Вправа 1. «Барометр настрою».

Мета: розвиток вміння емоційного розслаблення; забезпечення емоційної стабільності.

Ведучий запитує в дітей, чи знають вони, що таке барометр (термометр, градусник) і для чого він потрібен. Потім дітям пропонується продемонструвати свій настрій тільки руками: поганий – долоньки стискаються, гарний – руки розведені в боки.

Вправа 2. «Черепашки».

Мета: розвивати у дітей вміння контролювати свої дії, слухати і розуміти інструкції дорослого.

Діти стають навпроти дорослого. За командою дорослого діти повинні рухатися до нього. Їхнє завдання – просуватися якомога повільніше. Перемагає той, хто прийде останнім. Зупинятися та стояти на одному місці не можна.

Вправа 3. «Маски».

Вихователь. Ми будемо починати та закінчувати кожне наше заняття з визначення настрою. Для цього я приготувала вам по три маски, на яких; намальовані обличчя: веселе, сумне та зле. Подивіться, будь ласка, на них і оберіть ту, яка відповідає вашому настрою та поясніть свій вибір.

Вправа 4. «Познач і запам'ятай».

Мета: розвиток зорової пам'яті, спостережливості.

Вихователь готує на столі 7–10 предметів і ховає їх від дитини під серветкою. Потім, відкривши приблизно на 10 секунд, знову накривають і пропонують дітям їх назвати. Можна замінити один предмет іншим і запропонувати дітям визначити зміни.

Вправа 5. «Мені подобається...».

Мета: розвиток емпатії, створення позитивного емоційного клімату в групі.

Треба звернутися до сусіда ліворуч зі словами: «Сашко, мені в тобі подобається...», тобто похвалити сусіда за щось, зробити йому комплімент.

Вправа 6. «Хто більше».

Мета: розвиток мислення.

Обирається будь-яка літера абетки. Дітям пропонується називати слова, що починаються на цю літеру.

Вправа 7. «Слухаємо тишу».

Мета: розвиток самоконтролю, слухової уваги, зняття емоційного напруження, зниження рухової активності.

Дітям пропонується послухати тишу та розповісти, що вони почули.

ТРАВЕНЬ.

ЗАНЯТТЯ 9.

Мета: формування позитивного клімату в групі; зняття емоційного напруження; діагностика міжособистісних відносин.

Вправа 1. «Маски».

Вихователь. Ми будемо починати та закінчувати кожне наше заняття з визначення настрою. Для цього я приготувала вам по три маски, на яких і намальовані обличчя; веселе, сумне та зле. Подивіться, будь ласка, на них і оберіть ту, яка відповідає вашому настрою та поясніть свій вибір.

Вправа 2. «Атоми та молекули».

Мета: зняття емоційного напруження, об'єднання групи.

З допомогою цієї вправи можна поспостерігати за стосунками дітей, визначити дитину, якої уникають інші.

Діти вільно пересуваються групою. Через деякий час вихователь пропонує дітям об'єднатися по двоє, потім по троє.

Вправа 3. «Незавершені фігури».

Мета: розвиток уяви та творчих здібностей дітей.

Дітям роздають аркуші паперу з намальованими на них геометричними фігурами (колами, квадратами, трикутниками, ламаними лініями тощо).

Діти повинні за 5–10 хвилин домалювати фігури так, щоб вийшли предметні зображення.

Вправа 4. «Медалі».

Заздалегідь для кожної дитині готуються медалі (найуважніший, найрозумніший, найкмітливіший, найдисциплінованіший тощо), які на занятті вручають дітям.

Вправа 5. «Маски».

Рефлексія

Вихователь. Як ми і домовлялися на початку заняття, будемо починати і закінчувати кожне наше заняття з визначення настрою. Для цього я приготувала вам по три маски, на яких намальовані обличчя; веселе, сумне та зле. Подивіться, будь ласка, на них і оберіть ту, яка відповідає вашому настрою та поясніть свій вибір.

Висновки до розділу 2

Аналіз досвіду вихователів-практиків проілюстрував, що саме інтелектуально емоційні дії як складові умінь у готової до школи дитини є максимально ефективними.

Завдання вихователя полягає в тому, щоб зосередити увагу гравців на таких цілях, які викликали б спільність почуттів і дій; сприяли встановленню між дітьми відносин, заснованих на дружбі, справедливості, взаємній відповідальності.

Найважливішою умовою успішного керівництва іграми – є вміння здобути довіру дітей, встановити з ними контакт, що досягається за умови інтересу вихователя до гри, розуміння задумів дітей; переживань. Оскільки в грі розкриваються особливості кожної дитини, її інтереси, риси характеру. За допомогою гри вихователь знаходе способи впливу на дитину, правильний підхід до неї.

Організований ігровий простір ігрового практикуму захоплює дитину. Ігрові переживання дитини перемагають егоїстичні прояви. Ігрове поле взаємодії допомагає дитині справедливо розв'язувати суперечки, проявляти пізнавальну активність і організаторські здібності.

Схвальні відгуки дорослого підвищують самооцінку дитини. У дітей шостого року життя з'являється прагнення виконувати соціально усталені норми та правила; наслідувати кращі поведінкові зразки.

Посилений інтерес до життя дорослих, їх вчинки викликають у дітей прагнення наблизити гру до реальності. Зменшення динамічності гри сприяє її інтелектуалізації.

Відтак, розроблений ігровий практикум спрямований на розвиток чотирьох компонентів емоційного інтелекту: усвідомлення (прийняття емоції), розуміння (розпізнавати джерело та види емоцій; ступінь складності емоції і причини її виникнення; забезпечувати змінність емоцій) та точність вираження емоцій; керування емоцією (використовувати інформацію, що подається через емоції; викликати емоцію, запобігати негативних емоцій).

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне обґрунтування та розв'язання проблеми розвитку емоційного інтелекту в ігровій діяльності майбутніх першокласників шляхом розробки ігрового практикуму з розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку.

1. Аналіз філософських педагогічних, психологічних джерел і науково методичної літератури, законодавчо-нормативних документів з обраної теми дозволило довести актуальність і важливість проблеми розвитку емоційного інтелекту в ігровій діяльності в контексті сучасних освітніх стратегій; розкрити концептуальні основи проблематики дослідження.

Доведено, що ідея розвитку емоційного інтелекту як теорії пристосування до соціального оточення за допомогою інтелекту розглядалася в різні історичні періоди.

Теорія інтелекту ілюструє його різновиди, а саме: вербально-лінгвістичний, логіко-математичний, візуально-просторовий, міжособистісний та внутрішньоособистісний.

На думку вчених, емоція як стимул к дії базується на палітрі інтелектуальних відчуттів, що проявляється в двох процесах – емпатійному розумінні, що збагачує розум думками та спрямовує на дію, а розум емоційний (раціональний розум) – контролює емоції.

2. Аналіз теоретичних джерел дозволив конкретизувати зміст понять: «емоції», «емоційний інтелект», «розвиток емоційного інтелекту».

Відтак, «емоція» в перекладі з латинської мови «emoveo» позначає – віддаляти. Емоційний інтелект вчені визначають як інтегративну особистісну властивість (М. Р. Савчук), як психічне явище та фактор успіху людини (Д. Гоулман), як групу здібностей (Р. Бар-Он, Д. Карузо, П. Саловей і Дж. Майер), як сукупність якостей (Д. Хессон).

Тоді як «розвиток емоційного інтелекту» – це процес управління емоційними проявами людини під час розв’язання інтелектуальних завдань (авторське визначення).

3. Виділено різні види емоцій (базові, соціальні тощо), які дозволяють дитині впорядкувати думки, розширити мислення, набути досвіду. Складовими емоцій є: думки, фізичні відчуття, поведінка.

Специфічні особливості емоційних станів дитини старшого дошкільного віку сприяють виникненню позитивних емоцій від радості відкриття. Вони забезпечують прояв базових якостей дитини, її емоційну стабільність і гнучкість, а значить інтелектуалізацію особистості. Різна модальність емоційної і інтелектуальної сфер дитини дошкільного віку проявляється в її комунікативних взаємовідносинах зі світом.

Саме розвиток інтелектуальних відчуттів пов’язано з культурною спадщиною українського народу та забезпечують зв’язок інтересів особистості з суспільним життям. Вони відрізняються за рівнем складності, за змістом, за часом виникнення. Тоді як моральні відчуття, як регулятор поведінки дитини старшого дошкільного віку, забезпечують самоконтроль (совість). Вони як основа інтересів дитини стимулюють і супроводжують процес пізнання.

На думку вчених, складовими емоційного інтелекту є практичні емоційні навички, що містять компоненти розпізнавання, розуміння, управління емоціями та їх розвиток (Девіда Р. Карузо та Пітера Саловея); навички самоконтролю, ініціативності, наполегливості; здатність до самомотивації та емпатія (Д. Хессон).

Зокрема, структура емоційного інтелекту складається з п’яти компонентів: саморозуміння, комунікації, адаптивних здібностей, антистресового потенціалу, настрою. Зміст цих компонентів реалізується алгоритмічно: від усвідомлення та прийняття власних емоцій, розуміння їх впливу на думки та дії людини; відповідальності за власну поведінку до самоконтролю та інтелектуально емоційної стійкості.

4. Доведено, що інтелект яскраво проявляється та розвивається в грі, деталізуючись у цілеспрямованому ігровому задумі як здатність використовувати мовлення в процесі гри, розуміти проблему, збагачувати власний досвід, обмірковувати свої дії й вчинки в межах міжособистісної комунікації.

Аналіз наукових підходів дозволяє стверджувати, що гра є джерелом прояву емоцій дітьми, що дозволяє дитині продемонструвати індивідуальні особливості в нестандартних умовах; відчутти себе членом колективу; справедливо оцінити власні вчинки та вчинки однолітків.

Водночас, її структурованість розвиває інтелект пов'язаний з емоційною стабільністю особистості, що є показником емоційної готовності дитини до розвитку вищих почуттів.

Гру як діяльність розкриває пізнавально ігрова активність дитини; як форму, метод і засіб осітньої діяльності характеризує спрямованість на вирішення проблем колективу, розвиток комунікативних навичок, коригування поведінки.

Саме в старшому дошкільному віці виникає соверідне співвідношення думки та дії. Засвоєння життєвих вражень майбутніми першокласниками відбувається в іграх і реалізується в задумі – обранні теми гри, засобів здійснення задуму, передачі своїх думок і почуттів.

5. У практиці закладів дошкільної освіти розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку приділяється незначна увага. Робота закладів дошкільної освіти спрямована на розвиток емоційної й інтелектуальної сфер окремо. Значне місце в цьому питанні займає ігрова діяльність.

Представлений ігровий практикум розвиває у майбутнього першокласника своєрідні риси спілкування, ставлення до себе та інших людей; вміння висловлювати власну думку. В процесі організованого спілкування в межах визначеної програми у дитини розвивається вміння рінопорвно спілкуватися; набуває значущості подана інформація; здатність

пожертвувати власним задоволенням заради спільної справи. Діти прагнуть дізнатися думку дорослого, звертаючись до пошуку аргументів доказовості. На основі структурно-системного підходу процес розвитку емоційного інтелекту у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності передбачав мотиваційний, змістовий і оцінювальний етапи. Саме ігрова діяльність наповнила життя дитини нових змістом, радістю пізнання.

У результаті – нові можливості шестирічних дітей проявляються у ставленні до освітнього процесу та гри, як провідного виду діяльності в розвитку дітей дошкільного віку, змінюючи її зміст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусенко М. П., Балла Л. В. Застосування психогімнастики в аспекті розвитку емоційного інтелекту дошкільників. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*. 2016. Вип. 2 (2). С. 7–11. URL.: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2016_2\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2016_2(2)_3) (дата звернення: 12.06.2023).
2. Андрусенко М. П., Балла Л. В. Розвиток емоційного інтелекту як фактор духовного виховання дошкільників. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. Вип. 4. С. 6–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2016_4_3 (дата звернення: 12.06.2023).
3. Бадіца М. В. Концептуальні аспекти формування основ критичного мислення особистості. *Acta Paedagogica Volynienses / Волинський національний університет імені Лесі Українки: Видавничий дім «Гельветика»*. Вип. 1. 2023. С. 3–9.
4. Базовий компонент дошкільної освіти: нова редакція. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 12.06.2023).
5. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг. ред. О. В. Низковської. Тернопіль : Мандрівець, 2022. 216 с.
6. Борисенко К., Бадер С. Особливості розвитку емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 1 (48). URL: <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/234898> (дата звернення: 15.04.2023).
7. Войтовська О. Розвиток емоційного інтелекту в дітей дошкільного й молодшого шкільного віку методами арттерапії. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 2. С. 68–71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2020_2_16 (дата звернення: 15.04.2023).

8. Волік Н. М. Окремі аспекти роботи з розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Педагогічні науки.* 2020. Вип. 6. С. 13–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnuchkpn_2020_6_5 (дата звернення: 15.04.2023).

9. Волік Н. Практичні аспекти діагностики емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки.* 2020. Вип. 2. С. 138–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpu_2020_2_16 (дата звернення: 13.05.2023).

10. Волік Н. Система формування емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти. *Acta paedagogica volynienses.* 2022. Вип. 2. С. 9–15. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apv_2022_2_4 (дата звернення: 15.04.2023).

11. Глазкова О. О. Інтелектуальні ігри Нікітіних : методичний посібник. Хмельницький : Дошкільний навчальний заклад №21 «Ластівка», 2017. 30 с.

12. Голота А. Розвиток емоційного інтелекту дошкільників : практичні рекомендації / Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. URL: <https://ispp.org.ua/2021/02/22/rozvitok-emocijnogo-intelektu-doshkilnikiv-praktichni-rekomendaci%D1%97-golota-a-s/> (дата звернення: 13.05.2023).

13. Гільбух Ю. З., Георгіївська В. А. Розвивайте розум дітей. Київ : Освіта. 1993. 80 с.

14. Голубенко Ж. Розвиток емоційного інтелекту в дітей. *Психолог дошкілля.* 2013. № 10. С. 21–24.

15. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Чому він може бути більшим, ніж IQ. URL: <https://knizhnik.org/deniel-goulman/emoczionalnyj-intellekt-pochemu-on-mozhet-znachit-bolshe-chem-iq/1> (дата звернення: 13.05.2023).

16. Гресь А. Розвиток емоційного інтелекту. 5–6 років. Вид. 2-ге. Харків : Вид. група «Основа», 2020. 96 с. (Серія «Перший тренінг»).

17. Дерев'янок С. Психологічна експертиза іграшок, які сприяють розвитку емоційного інтелекту дитини. *Вісник Львівського університету. Психологічні науки*. 2020. Вип. 7. С. 30–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlups_2020_7_7 (дата звернення: 15.04.2023).

18. Дестенко Д. Емоційний успіх : Як отримати бажане та необхідне від життя за допомогою трьох ключових емоцій / пер з англ. У. Курганова. Харків : Вид-во «Ранок» ; Фабула, 2019. 288 с.

19. Джіл Хессон Кишенькова книжка емоційного інтелекту. Фабула, 2020. 176 с. URL: https://knigoland.com.ua/kishenkova-knizhka-emotsiynogo-intelektu-item?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=20253058025&utm_content&utm_term&gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwm66pBhDQARIsALIR2zDYZt4QITniX4JJ4DmqE5TFot5h7Vth2xya2lq4e4PUgKa2DS-XD0aAitPEALw_wcB (дата звернення: 15.04.2023).

20. Емоційний інтелект. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BC%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82 (дата звернення: 12.06.2023).

21. Емоційний інтелект дітей дошкільного віку. Як вихователям та батькам розвивати емоційність у дітей дошкільного віку. *Розвиток дитини*. URL: <https://childdevelop.com.ua/articles/develop/41/> (дата звернення: 12.06.2023).

22. Емоційний інтелект і як його розвивати. URL.: <https://www.sens.lviv.ua/shho-take-emoczijnyj-intelekt-ta-yak-jogo-rozvyvaty/> (дата звернення: 12.08.2023).

23. Зарицька В. В. Вікові передумови розвитку емоційного інтелекту особистості (дошкільний і шкільний періоди). *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2011. Вип. 38. С. 35–53. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2011_38_6 (дата звернення: 12.06.2023).

24. Зарицька В. В. Емоційний інтелект: аналіз наукових теорій. *Теорія і практика сучасної психології*. Запоріжжя : КПУ, 2010. Вип. 1. С. 17–21.

25. Кандібур Г. Р. Розвиток інтелектуальних здібностей у дітей 4-12 років. Ч.1 Дніпропетровськ : ООО «Репро-Сервіс.1997. 145 с.

26. Кареліна І. О. Розвиток емоційної сфери дітей в дошкільно освітній організації : вибрані наукові статті. Прага : Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ», 2017. 122 С. 50–54. URL : http://sociosphera.com/images/Books/Books_2017/razvitie_emocional_noj_sfery.pdf (дата звернення : 22.10.2021).

27. Клевака Л. П., Гришко О. І. Емоційний розвиток особистості як умова формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *New impetus for the advancement of pedagogical and psychological sciences in Ukraine and EU countries: research matters* : Collective monograph. Riga, 2021. Vol. 1. P. 351–366. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/103/2626/5627-1?inline=1> (дата звернення: 21.06.2023).

28. Клевака Л. П., Гришко О. І., Заїка В. М. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Технології розвитку інтелекту*. 2022. Т. 6, № 1 (31). URL: <http://reposit.nupp.edu.ua/handle/PolNTU/10570> (дата звернення: 05.03.2023).

29. Ковшар О. В. Формування пізнавальної активності дошкільників засобами ігрових технологій. *Психолого-педагогічні умови організації розвивального середовища в закладах освіти* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 6-7 трав. 2010 р). Херсон, 2010. С.127–131.

30. Колісник Л. О. Проблема діагностики емоційного інтелекту. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 26. С. 278–295. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2014_26_24 (дата звернення: 05.03.2023).

31. Кондратенко Р. В. Єдність інтелектуальної та емоційної сфер особистості дошкільника у процесі гри. *Педагогіка вищої та середньої школи*. Кривий Ріг, 2011. Вип. 33. С. 498–502. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2011_33_80 (дата звернення: 05.03.2023).
32. Кравченко Г. Ю., Кугуєнко Н. Ф. Контроль та аналіз діяльності дошкільного закладу. Керівникам і методистам Харків : Видавництво «Ранок», 2015. 272 с.
33. Кулик Н., Гільова Л. Емоційний інтелект : аналіз сучасних західних досліджень. *Проблеми сучасної психології*. 2018. Вип. 39. С. 79–90.
34. Кучеренко Ж. Емоційний інтелект дошкільників: шляхи розвитку. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2016. № 7. С. 54–60.
35. Лазаренко В. В. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку у театралізованій діяльності. *Молодий вчений*. 2019. № 12 (2). С. 279–282. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_12\(2\)_26](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_12(2)_26) (дата звернення: 05.03.2023).
36. Лящ О. П. Емоційний інтелект як предмет психологічних досліджень. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 22. С. 324–335. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psp1_2013_22_29 (дата звернення: 05.03.2023).
37. Макарова І. І. Передумови формування та розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*. 2014. Вип. 2 (1). С. 225–229. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2014_2\(1\)_44](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2014_2(1)_44) (дата звернення: 05.03.2023).
38. Малихіна М. С. Дитина у світі емоцій. Харків : Видавнича група «Основа», 2018. 160 с.
39. Мельник Н. Емоційний розвиток особистості як основа формування емоційного інтелекту дітей дошкільного віку. *Науковий вісник мну імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. Вип. 4 (63). С. 69–74. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Ped-visnyk-63-2019-15.pdf> (дата звернення: 11.01.2023).

40. Найчук В. В. Психологічні особливості емоційного інтелекту молодших школярів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*. 2016. Вип. 3 (2). С. 76–80. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2016_3\(2\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2016_3(2)_15) (дата звернення: 11.01.2023).
41. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції : монографія. Київ : Вища школа, 2003. 126 с.
42. Олійник О. Емоційна компетентність: шляхи реалізації якісного розвитку дитини дошкільного віку. Педагогічна освіта: теорія та практика. Вип. 24 (1–2018). Ч. 2. С. 265-270.
43. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: навчально-методичний посібник / за ред.. Т. С. Тарасенко. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 320 с.
44. Позднякова О. В. Розвиток емоційного інтелекту дошкільників на музичних заняттях в ЗДО. *Креативний простір*. 2022. № 9. С. 21–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krpr_2022_9_10 (дата звернення: 11.01.2023).
45. Попова Т. М. Емоційний інтелект і тривога в період раннього зростання. *Біологія та валеологія*. 2013. Вип. 15. С. 109–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_bio_2013_15_18 (дата звернення: 05.03.2023).
46. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.
47. Про дошкільну освіту : Закон України від 01.01.2021 № 2628-III. URL : <https://zakon.help/law/2628-III> (дата звернення: 26.10.2022).
48. Розвиток емоційного інтелекту в закладі загальної середньої освіти / авт.-уклад. Г. І. Савонова. Лисичанськ, 2021. 70 с.
49. Савченко Ю. Ю. Розвиток емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 12. С. 12–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2014_12_5 (дата звернення: 11.01.2023).

50. Савчук Р. М. Теоретичні основи дослідження емоційного інтелекту. *Ефективна економіка*. 2017. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5608> (дата звернення: 05.04.2023).

51. Сенюк Н. Г. Методи формування емоційного інтелекту у дітей дошкільного віку. *Психологічна просвіта для батьків та вихователів*. URL: <http://leleka.rv.ua/metody-formuvannya-emociynogo-intelektu-u-ditey-doshkilnogo-viku.html> (дата звернення: 11.01.2023).

52. Синельникова І. Дослідження розвитку емоційного інтелекту. *Психолог*. 2011. № 32. С. 19–25.

53. Смола О. М. Розвиток емоційного інтелекту в дошкільному та молодшому шкільному віці засобами театралізації. *Вересень*. 2022. № 2. С. 67–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vere_2022_2_7 (дата звернення: 05.06.2023).

54. Смолік О. С. Емоційний інтелект і партнерська взаємодія у дошкільному навчальному закладі. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі*. Полтава, 2017. Вип. 1. С. 167–174. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/9676/1/27.pdf> (дата звернення: 05.04.2023).

55. Толочко С. В. Структурно-системний аналіз визначення сучасних ключових компетентностей у світі. *ScienceRise. Pedagogical Education*. 2018. № 5. С. 36–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/texcped_2018_5_10 (дата звернення: 05.04.2023).

56. Шкльода А., Івашко М. Емоційна сфера дитини. Київ : «Видавнича група «Шкільний світ», 2019. 96 с. (серія «Бібліотека «Шкільного світу»).

57. Шпак М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*. 2011. № 1. С. 282–288. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/По_2011_1_36 (дата звернення: 15.05.2023).

58. Шпак М. Розуміння емоцій молодшими школярами як структурна складова емоційного інтелекту. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*.

2015. Вип. 37. С. 188–199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgn_ps_2015_37_18 (дата звернення: 15.05.2023).

59. Шпак М. М. Становлення емоційного інтелекту в дошкільному віці як передумова його розвитку в молодшого школяра. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Психологія*. 2016. Вип. 4. С. 196–205. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/7520/1/20.pdf> (дата звернення: 15.05.2023).

60. Шпак М. М. Теоретико-методичні аспекти розвитку емоційного інтелекту молодших школярів у процесі соціально-психологічного тренінгу. *Психологія: реальність і перспективи*. 2016. Вип. 7. С. 231–235. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2016_7_61 (дата звернення: 12.05.2023).

61. Smartreading Я відчуваю... Що? Книжка-гід з емоційного інтелекту в інфографіці. Monolith Bizz. URL: monolith-9786177966899/p333276778/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjw-pyqBhDmARIsAKd9XIMPPbaEAcye6IaWUYn6QOJlrIziBa8xi4FML6lnY0N51YXyi4LrBUUaAndEEALw_wcB (дата звернення: 15.04.2023).

62. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова та ін. ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : МЦФЕР-Україна, 2019. 488с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/programy-rozvytku-ditey/programma-ya-y-sviti.pdf> (дата звернення: 20.09.2023).

63. Hasson G. All Rights Reserved. This translation is published under license with the original publisher John Wiley & Sons, Inc. 2017. 151 с.

64. Ekman P. An Argument for Basic Emotions. *Cognition and Emotion*. 1992. Vol. 6. P. 169–200. URL: <http://www.paulekman.com/wp-content/uploads/2013/07/An-Argument-For-Basic-Emotions.pdf> (Last accessed: 12.09.2023).

65. Selemon L., Goldman-Rakic P., Tamminga C. Corex, III; Prefrontal Cortex. *American Journal of Psychiatry*. 1995. Vol. 152. Issue 1. P. 5. DOI: <https://doi.org/10.1176/ajp.152.1.5>.

ДОДАТКИ

Додаток А

**АЛГОРИТМ КОНТРОЛЮ ЗА РОЗВИТКОМ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ
СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

№ з/п	Критерії	Зміст аналізу	Бали
Створення вихователем розвивального простору			
1	Знання вихователем завдань емоційно-ціннісного розвитку та створення умов для їх реалізації		
2	Забезпечення оптимальних умов проведення РВЗ: уважність до кожної дитини, вислуховування її міркувань про переживання, думки про те, чому вона сьогодні раділа, чого боялася, до кого ревнувала, чим пишалася, чому сумувала, про що мріяла і т. ін.		
3	Тактовність та демократичність у спілкуванні з дітьми		
Оцінка емоційного розвитку дітей (емоційного інтелекту)			
4	Орієнтується в основних емоціях, називає кожну словами; розуміє свій емоційний стан та стан оточуючих людей		
5	Адекватно реагує на слова, вчинки, дії людей; керується в поведінці власною совістю; проявляє симпатію чи антипатію; сформована елементарна система цінностей в діяльності		
6	Сприйнятлива до переживань інших, емпатійна; вносить корективи у власну поведінку відповідно до настрою оточення; намагається бути емоційно суголосною іншим		
Висновки:			
Оцінка ефективності способів діяльності вихователя і дітей			
1	Створення умов для прояву доброзичливості, спілкування, гри		
2	Доступність, доцільність, науковість, обсяг запропонованого дітям матеріалу; ефективність та якість використаної атрибутики, наочності, ТЗН		
3	Врахування зони найближчого розвитку дитини; здійснення індивідуального та диференційованого підходу		
4	Виховна спрямованість РВЗ, вплив видів діяльності на емоційний стан дітей		
5	Місце гри у розвивальному просторі дитини		

Висновки:

Загальні висновки: _____

Пропозиції: _____

Завідувач: _____ [56].

Завдання 4. Вивчити розуміння дітьми емоційних станів людей

Протокол фіксації результатів 5

Проводять індивідуально, у два етапи.

Етап 1. Дитині пропонують відповісти на запитання (*протокол фіксації результатів 5*).

Протокол фіксації результатів 5

Прізвище та ім'я _

Коли буває цікаво?

Коли людина дивується?

Коли людина отримує задоволення?

Коли буває соромно?

Коли буває страшно?

Коли людина сердиться?

Коли буває радісно?

Коли в людини горе? [56, с. 64].

Протокол фіксації результатів 6

Етап 2. Дитині пропонують відповісти на запитання (*протокол фіксації результатів 6*).

Як ти думаєш, чому дітям більше подобаються книжки з малюнками?

Що трапиться з людиною, якщо вона побачить на березі груші?

Що ти відчуваєш, коли їси улюблену цукерку?

Як ти думаєш, чому почервоніла дівчинка, коли їй зробили зауваження?

Що відчуває кішка, коли за нею женеться собака?

Що відчуває собака, коли інший собака забрав у неї кістку?

Що відчує хлопчик, якщо йому подарують комп'ютерну гру?

Що відчує людина, якщо в неї зникне улюблений собака?

Обробка даних: оцінюють відповідність відповідей дітей поставленим запитанням. Порівнюють розуміння дітьми емоційного стану людей у ситуаціях, позначених у запитаннях етапів 1 і 2 дослідження [56, с. 63].

КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ РОБОТИ З РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У МАЙБУТНІХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Тема	Мета	Розділ програми	Матеріал	Рекомендовані ігри
Рух видимий. Світ живої та неживої природи I. Транспорт Ознайомити дітей з класифікацією транспорту за різними видами, обґрунтовуючи розподіл вагомими доказами: – характер руху; – вантажі, які перевозить; – зовнішній вигляд.	Ознайомити дітей з різновидами транспорту різних видів, Вправляти в їх класифікації; встановленні зв'язків між об'єктами, обираючи відповідний транспорт для певної мандрівки.	Ознайомлення з навколишнім . Ознайомлення з навколишнім , розвиток мовлення.	Рекомендований твір: Василь Сухомлинський «Тракторист і скляр» із збірки «Вічна тополя», с. 233. Демонстраційний матеріал: картинки із зображенням різних видів транспорту. Демонстраційний матеріал: картинки із зображенням найрізноманітніших видів транспорту: літак, повітряна куля, потяг, кінь, верблюди, дельфін, легковий автомобіль...	Що зайве? Вихователь демонструє дітям картинку із зображенням транспорту певної групи і одну, на якій зображено транспортний засіб, що не відповідає даній групі транспорту ні за якими параметрами. Діти вилучають цей засіб та обґрунтовують своє рішення. Обери відповідний транспорт Вихователь повідомляє про цікаву подорож, а діти мають дібрати відповідний транспорт для неї та обґрунтувати свій вибір. Наприклад: -Який транспорт найкраще обрати Попелюшці, щоб поїхати на бал? -Чому ви так гадаєте? -На якому транспорті Вінні-Пух врятується від бджіл?
	Розвивати вміння у дітей відносити вантаж до певного виду транспорту.	Ознайомлення з навколишнім .	Роздатковий матеріал: група картинок із зображеннями транспорту на кожну дитину та окремі картини із зображеннями різних видів вантажів у	З якого транспорту вантаж? Вихователь, пропонує відшукати вантаж для кожного виду транспорту та обов'язково обґрунтувати свій вибір. Казкова автоколекція <i>Перший варіант гри</i> Вихователь пропонує

	Розвивати вміння у дітей порівнювати казкових персонажів, розподіляти їх на групи, знаходити для них відповідний автомобіль.	Розвиток мовлення.	вихователя. Демонстраційний матеріал: картинки із зображенням Баби Яги, Змія Горинича, Феї, Попелюшки, Діда Мороза, чарівної палички, золотого ключика, а також їхніх автомобілів.	розглянути картинки із зображеннями казкових героїв, розподілити їх на можливі групи множин, пояснити свій розподіл, а потім знайти для кожної групи відповідні автомобілі. Свій вибір слід пояснити. <i>Другий варіант гри</i> Після групування казкових персонажів, діти можуть самі намалювати для кожної групи по одній машині. Наприклад: у групі – Баба Яга, Коцїй Безсмертний, Змїй Горинич –машина може бути з мітлою, замість фар – кістки, на капоті – три голови.
П. Комахи, тварини Формувати вміння у дітей простежувати рух у взаємозв'язку з живою та неживою природою.	Вправляти дітей в розуміння слів, які означають дію, і співвідносити їх з живими істотами. Вправляти дітей у вмінні впізнавати комаху чи тварину за описом її можливих дій. Вправляти дітей у поєднанні двох об'єктів за спільним	Природа, грамота. Природа, розвиток мовлення. Природа, ознайомленн	Рекомендований твір: Василь Сухомлинський «Півник-братик» із збірки «Вічна тополя», с. 54. Картинки із зображенням тварин, комах, картки з надрукованими на них дієсловами, що позначають рух. Роздатковий матеріал: предметні картини із	Хто що робить? Вихователь пропонує назвати слова-дієслова відповідно до зображеного на картках Наприклад: зображення синички... (літає) Вгадай за описом дій Загадувати може як вихователь, так і дитина. Головне, щоб опис складався з можливих дій об'єкта. Наприклад: уміє літати, сідати на квіти, махає крилами (метелик}). Рухливий ланцюжок. Діти створюють ланцюжок із картинок, пов'язуючи кожна наступну картинку з попередньою спільним рухом. Наприклад: зайчик – горобець, літак – автобус. Зайчик і горобець стрибають, горобець і літак літають, літак і автобус перевозять пасажирів. Плутанка Вихователь може

	рухом, Вправляти дітей в умінні помічати порушення в логіці подій, заперечувати побачене, доводити правильність своєї думки.	Природа.	зображенням комах, тварин, неживих об'єктів. Фланелеграф, картинки із зображенням комах, тварин.	створити плутанку як на фланелеграфі, так і на заготовленій картинці. Головне, щоб персонажі і дії, які вони виконують, викликали сумнів у дітей. Наприклад: лисиця стрибає по деревах, сніговик гріється на сонечку, риби летять у вирій тощо.
Ш. Рослини Формувати у дітей вміння, спираючись на досвід, простежувати рух росту рослин (зернинка, проросла рослинка, паросток, листя, квіти, плоди) та рух у взаємозв'язку з живою і неживою природою.	Вправляти дітей у вмінні пояснювати можливі рухи рослин.	Природа. Природа.	Рекомендовані твори: Василь Сухомлинський «Крила та квітка!», с. 18; «Як бабуся знайшла жовтий огірок», с. 96; «Внучка старої вишні», с. 170 із збірки «Вічна тополя». Картинки із зображеннями будь-яких рослин: дерева, куща, квітки, лугової рослини.	Чи може... Вихователь роздає дітям по одній картинці із зображенням будь-якої рослини. А потім запитує: – Чи може шелестіти? ... А діти, дивлячись на свою картинку, відповідають, пояснюючи можливість чи неможливість руху. – Чи може співати? – Чи може літати? – Чи може радіти? Спочатку – потім Вихователь пропонує розглянути свій набір карток і розкласти їх послідовно в такому порядку, щоб можна було простежити рух малої зернинки до дорослої рослини.

	Вправляти дітей у вмінні визначати послідовність руху під час росту рослин.		Набори карток на кожную дитину із зображенням на них окремих стадій руху «від зернинки до рослинки».	
	Вправляти дітей у вмінні встановлювати логічні взаємозв'язки між рослинами та різними предметами. Закріпити назви квіткових рослин.	Ознайомлення з навколишнім . Природа.	Різні площинні квіти на кожную дитину. Із звороту – зображення будь-якого предмета.	Квітковий вернісаж Вихователь роздає кожній дитині по паперовій квітці, пропонує її назвати, а потім, подивившись на предмет, зображений на зворотному боці квітки, відповісти: як можна пов'язати цю квітку і цей предмет за допомогою руху? Наприклад: ромашка – сонечко. Ромашка розквітла на сонечку.
IV. Іграшки, побутові речі Формувати дітей вміння визначати можливі рухи будь-яких предметів, уміти доводити свою думку.	Обґрунтовано доводити можливість руху конкретного предмета. Навчати дітей називати всі можливі дії предмета щодо його руху.	Розвиток мовлення, ознайомлення з навколишнім .	Рекомендований твір: Василь Сухомлинський Жабеня із збірки «Чиста криниця», с. 17. Словесна гра. Картинки із зображеннями будь-яких предметів.	Літає – не літає Вихователь називає слово. Якщо названий предмет може літати – діти плескають у долоні, якщо ні – ховають долоньки за спину. Відповіді треба обґрунтовувати. Наприклад: м'яч сам не літає, бо не має крил. Але якщо його підкинути вгору — він полетить. Командна гра. Назви більше рухів Вихователь показує предмет, зображений на картинці, а команди по черзі називають по одному руху, який може виконувати цей предмет. Команда, яка назве більше рухів, виграв.
V. Явища неживої природи Формувати у дітей вміння визначати рух у неживій	Вправляти дітей у вмінні складати творчі розповіді за схематичними зображеннями у заданій	Розвиток мовлення, ознайомлення з навколишнім . Розвиток	Рекомендовані твори: В. Сухомлинський «Де береться краплинка», с. 82, «І буде в тебе надія», с. 66 із	Загадкові схеми Вихователь пропонує розглянути схематичні зображення, простежити зв'язок наступної картини із попередньою й

природі залежно від пір року, встановлювати причинні зв'язки в навколишньому середовищі.	послідовності. Закріпити знання про явища неживої природи в різні пори року. Вправляти дітей у вмінні визначати перетворення води в різні пори року. Розвивати у дітей вміння встановлювати причинні зв'язки в природі та навколишньому середовищі, використовуючи в мові підрядний сполучник тому що.	мовлення (творчі розповіді), природа. Природа, розвиток мовлення. Ознайомлення з навколишнім , розвиток мовлення.	збірки «Вічна тополя»; «Пучок пшеничних колосків», с.10, «Ласкавий вітер і холодний вітрюган», с. 29 із збірки «Чиста Криниця». Демонстраційний матеріал: схеми із зображеннями явищ живої та неживої природи. Демонстраційний матеріал: краплинка з паперу, предметні картинки із зображеннями хмаринки, сніжинки, снігової крупи, снігової пластинки, градинки, бурульки, паморозі, льоду. Роздатковий матеріал: картинка із зображенням явищ неживої природи (місяць та зорі, вітер, іде сніг, іде дощ, світить сонечко) та картинка,	відповісти на запитання: «Що зрештою трапиться?» Перетворення краплинки Вихователь показує краплинку, яка хоче показати свої перетворення в різні пори року за допомогою дітей. Діти розглядають картинку й пропонують краплинці набрати такого вигляду, як узимку, навесні, влітку чи восени. Наприклад: узимку краплинка може перетворитися на сніжинку, бурульку, снігову крупу чи снігову пластинку. Тому що У вихователя зібрано картинку із зображеннями явищ неживої природи. Діти розглядають картинку, які лежать перед ними, встановлюють причину того, що відбувається, і знаходять потрібну картинку у вихователя. Відповідь треба обґрунтувати.

			на яких зображено: дівчинку під парасолькою, хлопчика, який спить, дітей, які ліплять сніговичка, дітей, які бігають за метеликом...	
Рух прихований 1. Космічний рух Дати дітям знання про Сонячну систему та рух, який у ній відбувається незалежно від людей. Ознайомити із внутрішнім світом людини та можливими внутрішніми перетворенням.	У грі «Подорож сонечка» показати рух Сонця навколо Землі, яке проходить за рік усі сузір'я. Дати дітям знання про рух у Сонячній системі: рух планет, рух Землі навколо Сонця. (Чому настає зима, весна, літо, осінь?). Рух Землі навколо своєї осі.	Ознайомлення з навколишнім Аплікація, ознайомлення з навколишнім	Рекомендовані твори: В. Сухомлинський «Горобчик і вогонь», с. 36, «Які на смак зірки?», с. 33 із збірки «Чиста криниця»; «Я ще раз побачив тебе, Сонячний променю», с. 37 із збірки «Вічна тополя». Демонстраційний матеріал: картина «Сонце та планета Земля». Роздатковий: картки із зображенням різних сузір'їв. Ватман, кольоровий папір, олівці, ножиці, клей.	Подорож Сонечка Вихователь спочатку розповідає, що Сонце, обертаючись навколо Землі протягом року, «відвідує» 12 сузір'їв. Потім діти мають на своїх картках сполучити зірочки, відгадати, яке це сузір'я, й правильно розташувати їх навколо Сонця й Землі. Сонячна система руками малят Діти разом з вихователем створюють на великому аркуші паперу Сонячну систему – Сонце, 9 планет, сузір'я, супутники. Вихователь розповідає про рух, який відбувається в Сонячній системі. А щоб зацікавити дітей, можна «запросити» будь-якого казкового персонажа, який пізнаватиме космічний рух разом з дітьми.
2. Рух і внутрішній світ людини	Дати дітям знання про можливі рухи всередині організму, приховані від людини.	Валеологія, ознайомлення з навколишнім	Рекомендований твір: В. Сухомлинський «Людина з кам'яним серцем», с. 172 із збірки «Вічна	1. Комплекси ігрових вправ на вивчення рухів у своєму організмі: а) «Ми дихаємо» (рух повітря в організмі людини. Руки на ребрах.

			тополя».	Вдих – видих. Легені стискаються й розширюються; б) «Слухаємо пісеньку сердечка» (рух крові в судинах) рука на серці. Діти відчують і лічать удари (пульс); в) «Ми – культуристи» (напруження та розслаблення м'язів). Діти згинають руки до плечей і розгинають, при цьому долоньки зігнути в кулачки.
<i>Тема «Час»</i>				
1. Зміна пір року Дати дітям знання про зміни пір року, характерні особливості, що вказують на їх послідовність.	Розвивати вміння дітей визначати пору року за описом подій, які відбуваються в докільлі.	Математика, природа.	Рекомендовані твори: Василь Сухомлинський «Журавель і папуга», с. 39, «Шматочок літа», с. 57 із збірки «Вічна тополя»; «Пучок пшеничних колосків», с. 10, «Ласкавий вітер і холодний вітрюган», с. 29 із збірки «Чиста криниця».	Коли це буває? Вихователь розповідає казкові історії, пригоди. А діти, прослухавши їх, відгадують і доводять, якої пори року це могло відбуватися.
	Вправляти дітей у вмінні встановлювати логічні зв'язки між подіями, зображеними на картинці, та порами року, доводити свою думку.	Природа, математика.	Демонстраційний матеріал: чотири паперові потяги з чарівницями (пори року) в ролі машиністів, предметні та сюжетні картинки, зміст яких вказує на сезонні зміни в навколишньому світі.	Допоможи чарівницям розселити пасажирів по вагончиках Вихователь дає змогу дітям розглянути картинку та потяги, якими керують чарівниці (пори року), помітити між змістом картинок і порами року зв'язок та розкласти у відповідні вагончики, обов'язково обгрунтувавши свій вибір.
II. Зміна місяців Дати дітям знання про те, що рік має 12 місяців, а кожна пора року – 3 місяці.	Розвивати вміння дітей розшифровувати назву місяця, визначаючи перший звук у словах, які розміщені послідовно. За-	Грамота, природа.	Рекомендований твір: Василь Сухомлинський «Як пробудилася зелена травичка» с. 56 із збірки «Чиста криниця». 12 карток із зашифрованими назвами місяців.	Назву якого місяця зашифровано? Вихователь пропонує розглянути картонні смужки, на яких зашифровані назви місяців. Кожна буква назв місяців зашифрована

	кріпити знання назв літніх, осінніх, зимових та весняних місяців.			предметною картою. Щоб розшифрувати слово, слід визначити перший звук у слові, що відповідає даній картинці.
	Розвивати у дітей вміння визначити послідовність днів тижня за запитаннями вихователя, вписувати їх назви у кросворд.	Грамота, математика.	Демонстраційний матеріал: великий кросворд 3 виділеними червоними клітинками. Заготовлені запитання до кросворду.	Загадковий кросворд Вихователь пропонує заповнити кросворд і таким чином дізнатися, з яким чарівником наступає кожен новий день. Для цього необхідно після розв'язання кросворду скласти слово із літер, розміщених у червоних клітинках. Це слово «сонце». Запитання до дітей: 1. Перший день тижня. 2. Другий вихідний день. 3. День, який відповідає цифрі 4. 4. День, сусідами якого є п'ятниця і неділя. 5. Третій день тижня. 6. Наступний день після четверга. День, який передує середі.
IV. Вік людини Дати дітям знання про плинність часу, який можна простежити, визначаючи вік людини на прикладі виділення у множині «люди» певних підмножин, показати взаємозв'язок людей і навколишнього світу.	Розвивати у дітей вміння добирати протилежні слова, виділяючи підмножини в множині «люди». А саме: хлопчики – дівчатка, дорослі – малі, мами – тата, доця — синочок, чоловіки – жінки, бабусі – дідусі.	Грамота, ознайомлення з навколишнім .	Рекомендований твір: Василь Сухомлинський «Бабусині зморшки», с. 260 із збірки «Вічна тополя».	Знайди протилежне слово Перший варіант гри Вихователь пропонує прочитати слово, а діти усно добирають протилежне. Другий варіант гри Діти добирають з групи розкладених слів пару, яка поєднується спільним віком. Третій варіант гри Уся гра проходить у словесній формі.
	Удосконалювати у дітей вміння знаходити відповіді на	Розвиток мовлення, ознайомлення з навколишнім	Демонстраційний матеріал: картки зі словами, що вказують на певний вік людини.	Чи може ходити? Вихователь роздає дітям картки зі словами. Потім ставить запитання про можливу

	запитання про можливість чи неможливість логічного зв'язку між віком людини та певною діяльністю.	.		подорож. А діти, уявляючи себе тим, про кого написано на картці, доводять можливість чи неможливість такої подорожі. Наприклад: чи може ходити до школи ... (мама, дівчинка). Мама теж може ходити до школи, щоб дізнатися про успіхи дитини у навчанні.
V. Давнина, сучасний світ, майбутнє	Розвивати у дітей вміння класифікувати предмети сучасності, давнини та майбутнього. Розуміти плинність часу та його неповторність.	Ознайомлення з навколишнім розвитком мовлення.	Рекомендований твір: Василь Сухомлинський «Із шаблею на вовка», с. 102 із збірки «Вічна тополя». Демонстраційний матеріал: машина часу з паперу. Роздатковий матеріал: картинки із зображенням різних предметів давнини та сучасності. Чисті картки, кольорові олівці.	Машина часу Вихователь пропонує на машині часу вирушити спочатку в минуле. Діти розглядають свої картки, знаходять ті, на яких зображені предмети давнини (скрині, глечики, автомобілі давніх випусків), підходять до машини часу і кладуть у кишеньку сірого кольору, аргументуючи свої дії. Потім діти подорожують в сучасний світ і кладуть у кишеньку жовтого кольору відповідні картини (комп'ютер, літаки, сучасні меблі...), а на зупинці майбутнього діти малюють на чистих картках вигадані предмети, керуючись своєю фантазією та кладуть їх у червону кишеньку, розповідаючи про майбутні досягнення науки.